

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
Katedra psychologie

SOUROZENECKÉ KONSTELACE

Bakalářská práce

Jan Kohut

Učitelství pro SŠ: psychologie (2009-2012)

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Šámalová

Plzeň, duben 2012

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracoval samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 8. dubna 2012

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Kateřině Šámalové za vedení, vstřícný přístup, odborné rady a hlavně za trpělivost, kterou mi poskytla při vypracovávání mé bakalářské práce.

Obsah

OBSAH.....	5
ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 INDIVIDUÁLNÍ PSYCHOLOGIE.....	9
1.1 Život Alfreda Adlera.....	9
1.2 Teorie Alfreda Adlera.....	10
1.2.1 Cílová orientace.....	11
1.2.2 Prototyp a životní styl.....	12
1.2.3 Pocit sounáležitosti.....	13
1.2.4 Pocit méněcennosti.....	14
1.2.5 Touha po nadřazenosti.....	15
1.2.6 Sourozenecké vztahy.....	16
2 SOUROZENECKÉ KONSTELACE.....	18
2.1 Rodina.....	18
2.2 Význam sourozenectví.....	18
2.3 Vývoj teorie sourozeneckých konstelací.....	19
2.4 Co jsou sourozenecké konstelace?.....	20
2.5 Další důležité proměnné.....	21
2.6 Typy sourozeneckých konstelací.....	22
2.6.1 Prvorozený.....	23
2.6.2 Jedináček.....	25
2.6.3 Prostřední dítě.....	26
2.6.4 Benjamínek.....	28

PRAKTICKÁ ČÁST.....	31
3 VÝZKUM.....	32
3.1 Metodologie výzkumu	32
3.2 Charakteristika vzorku respondentů	32
3.3 Předpoklady	33
3.4 Dotazníkové šetření	34
3.4.1 Vyhodnocení získaných dat	34
3.4.2 Shrnutí dotazníkového šetření.....	51
ZÁVĚR.....	52
RESUMÉ	53
SUMMARY	54
SEZNAM PUBLIKACÍ.....	55
Seznam literatury	55
Seznam odborných článků.....	56
Seznam použitých internetových stránek	56
SEZNAM PŘÍLOH	58

Úvod

Proč je náš sourozenec, se kterým sdílíme rodiče, výchovu i geny, mnohdy velmi či naprosto odlišný? To je otázka, která určitě napadne každého člověka, který nějakého sourozence má. A právě na tuto otázku se snaží odpovědět teorie sourozeneckých konstelací, jejíž pevné základy položil otec individuální psychologie Alfred Adler zhruba již před jedním stoletím.

Dané téma jsem si vybral, protože ho považuji za zajímavé a také dobře využitelné v praxi. Člověk vždy zapadá do nějaké kategorie (ať už prvorozeného, jedináčka, prostředního nebo benjamínka) a tak si každý může najít to, co ho zajímá a co se ho týká. Co dělá tuto teorii neméně zajímavou je podle mě fakt, že je možné ji skvěle využít jak v oblasti sebepoznání (např. vysvětlení našeho vlastního chování nebo poukázání na to, na co si máme v případě naší konstelace dávat pozor), tak v oblasti vysvětlení chování druhých. Lidské chování může totiž mnohdy pramenit právě z toho, kolikátí v pořadí jsme se narodili. Je to pořadí narození, jenž často vede k určitým vzorcům chování či přáním, podle kterých jednáme. Tímhle zásadním poznáním můžeme získat odlišný pohled na určité situace a schopnost vyhnout se některým konfliktům, protože si dokážeme odůvodnit chování druhého člověka a uvědomíme si, že jeho typické vlastnosti vznikaly na základě situací, s kterými si možná ani nemohl jinak poradit. Konflikty většinou pramení z rozdílnosti lidských povah. A vývoj charakterových vlastností je do značné míry ovlivněn prostředím, v němž vyrůstáme. Toto prostředí je zejména v nejmladším věku tvořeno nejbližší rodinou, kterou většinou tvoří také sourozenci. Právě v nejmladším věku dochází ke vzniku nejhlubších a nejzásadnějších lidských vlastností, které mají mnohdy kořeny hluboko v nevědomí lidské duše a které nás mnohdy nevědomě ovlivňují po celý život. K rozvoji elementárních vlastností dochází při dennodenních kontaktech s nejbližšími, kteří nám jsou v nejtěžších chvílích oporou, jindy nejlepším přítelem. Někdy je nám ale náš nejbližší také nepřítelem, protože pro vyrůstající dítě je velkým soupeřem sourozenec, který ho okrádá o pozornost a zájem rodičů. Tento faktor je pouze jedním z mnoha a může vést ke vzniku některých vlastností či preferování určitého jednání, které se stalo v dětství úspěšným a vedlo k získání okolní pozornosti (hlavně pozornosti rodičů), po které dítě tak touží.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Individuální psychologie

Základem teorie sourozeneckých konstelací je individuální psychologie Alfreda Adlera, který jako první ve svých dílech zdůrazňoval a popsal jejich psychologický význam. Vliv pořadí narození opakovaně zdůrazňuje a na konkrétních případech dokazuje například v knize Psychologie dětí – děti s výchovnými problémy. V této knize popisuje případy dětí, které byly poslány do jeho pedagogicko – psychologické poradny a opakovaně zdůrazňuje vliv sourozenecké konstelace (vzhledem k jeho holistickému pojetí).

K termínu individuální psychologie je potřeba podotknout, že se takto nazývá, protože je zaměřena na individuum v holistickém slova smyslu (jedince nelze nijak dělit na části, je potřeba na něj vždy nahlížet jako na komplexní lidskou bytost, která existuje v lidské společnosti), což ale neznamená, že by se stavěla jako protiklad k sociální psychologii. Adler právě naopak zdůrazňuje význam jakéhosi pocitu sounáležitosti s lidskou společností a naší neschopnost existovat jako autonomní bytost bez závislosti na ostatních lidech (Dreikusová-Fergusonová, 1993).

1.1 Život Alfreda Adlera

Alfred Adler se narodil roku 1870 v části Vídně jako druhý syn ze sedmi dětí do rodiny židovského Maďara, obchodníka s obilím. Již od mládí trpěl mnoha nemocemi, mimo jiné křivici následovanou zápallem plic, což se v budoucnu projevilo v jeho teorii – zejména pak v teorii o pocitu méněcennosti.

Kvůli svým zdravotním problémům v dětství a zdravotním problémům matky, která byla také často nemocná, následně vystudoval medicínu a začal se živit jako oční a praktický lékař. Postupem času však zjistil, že ho více naplňuje práce psychiatra (Novák, 2007).

Do roku 1911 byl blízkým spolupracovníkem Sigmunda Freuda a stal se i prezidentem Vídeňské psychoanalytické společnosti, ale právě roku 1911 se z nich stali protivníci z důvodu neslučitelnosti jejich teorií. Adler se tak rozhodl založit druhou vídeňskou psychologickou školu, a sice školu individuální psychologie – první byla právě škola Freudova (Plhánková, 2006).

Poté, co Adler začal působit v oblasti individuální psychologie a osamostatnil se, začal vytvářet síť pedagogicko-psychologických poraden, kde působila řada jeho přívrženců. Ve 30. letech byl ale nucen kvůli politické atmosféře v předválečné Evropě síť poraden uzavřít a přestěhovat se do USA, kde rozšiřoval své znalosti v oblasti individuální psychologie mezi tamní odbornou veřejnost.

Adler odmítal úzkou sexuální determinaci Freuda a prosazoval jakousi cílovou orientaci jedince, ta ho tlačí k tomu, aby něco dělal, a je určována zejména dvěma faktory – pocitem (až komplexem) méněcennosti a komplexem nadřazenosti, také označovaným jako touha po moci. Tyto dva pocity vznikají, pokud výchova nevede k rozvoji pocitu sounáležitosti (Plháková, 2006).

Další zajímavostí je pak to, že ačkoliv se narodil jako žid, tak později přestoupil na protestantskou víru, protože byla podle něj kulturně otevřenější.

Adlerovo silné zaměření na pocit sounáležitosti zřejmě také pramenilo z jeho hlubokého sociálního citění, které dokládá Adlerovo velké zaujetí učením Karla Marxe. Tvrdil, že pouze v socialismu je dostatek pocitu sounáležitosti a že jen socialismus může vést k lidské svobodě. Když ale uviděl, v co se marxistické učení vyvinulo v komunistických zemích, odsoudil tyto režimy s tím, že byly zkaženy opojením mocí.

Zájem o socialismus ho svedl dohromady s jeho budoucí ženou Raissou Epsteinovou, která byla aktivní a radikální socialistka. Právě její radikálnost vedla k budoucím rozporům s Adlerem, které nastaly po sňatku. Tradiční rodina tehdejšího Rakouska byla velmi patriarchální a tak došlo k dalším problémům, když se Adlerova manželka začala vzpírat jeho dominanci. Dalším negativním faktorem byla také Adlerova nevyzpytatelnost a náladovost. To vše vedlo k dočasnému odloučení manželů, ale nakonec se dali opět dohromady a měli harmonický vztah a 3 děti. Alfred Adler zemřel na služební cestě ve Velké Británii (Drapela, 1997).

1.2 Teorie Alfreda Adlera

V následující kapitole se budu snažit popsat základní body Adlerovy individuální psychologie. A to zejména:

- cílovou orientaci

- prototyp a životní styl
- pocit sounáležitosti
- pocit méněcennosti
- touhu po nadřazenosti
- sourozenecké vztahy

1.2.1 Cílová orientace

Základní otázkou individuální psychologie je, jaká síla nás tlačí k tomu, abychom se vyvíjeli, měnili a abychom směřovali k dokonalosti. Podle Adlera nás k tomuto pokroku nutí jakási teleologická síla (od řeckého slova telos, což můžeme přeložit jako cíl). Tato síla se projevuje jako snaha o dosažení určitého cíle a může pramenit například z pocitu méněcennosti, touhy po nadřazenosti nebo z životního stylu, který je v člověku vžitý z dětství. Na této snaze pak spolupracují všechny duševní i fyzické procesy jedince (Adler, 1994, 1999).

Důležitý je opět holistický pohled na povahu cíle. Cíl je vždy tvořen na základě komplexní osobnosti jedince, na základě jeho celé životní epizody. Například tvrdil, že při spáchání zločinu je třeba věnovat větší pozornost ne zločinu, ale kriminálníkovi a pátrat po příčině toho, co ho vlastně ke spáchání zločinu vedlo. Podívat se na zločin v kontextu jeho života a najít určitý skrytý cíl, který se projevuje v každém jeho činu. Jen tak můžeme porozumět skutečné povaze jedince (Adler, 1999).

Duševní vývoj Adler popisuje jakožto lékař analogicky k vývoji tělesnému. Tvrdí, že cílem lidského organismu je vyžrát k co nejlepší funkčnosti. V případě nějaké organické vady se příroda vždy snaží tento nedostatek kompenzovat extrémním rozvojem jiného orgánu, který má organismu pomoci překonat překážku danou nějakou tělesnou poruchou (Adler, 1999).

Je všeobecně známo, že například u slepců se mimořádně rozvíjí hmat, či u autistů může dojít ke vzniku mimořádných kognitivních schopností.

Podobně je tomu v případě duševního vývoje, kdy si jedinec (mnohdy nevědomě či pouze málo na vědomé úrovni) vytváří určité cíle k překonání jeho nepříznivého stavu. Tento

cíl je pak pomůckou, bez které by byl pokrok nemožný a jedinec by podlehl jeho problémům (Adler, 1999).

Nejvyšším cílem je být dokonalý. Adler tento cíl srovnává s touhou být jako Bůh. Dítě má konkrétnější plány, volí silnou osobu ze svého okolí, chce tedy být jako jeden z rodičů či sourozenců, později touží být jako učitel, lékař a podobně. Tyto cíle jsou žádoucí, protože vedou ku prospěchu společnosti. Nežádoucí cíle jsou takové, které ku prospěchu společnosti nevedou (Adler, 1999).

1.2.2 Prototyp a životní styl

Prototyp je modelem osobnosti, který si člověk utváří jako jakýsi svůj vzor, podle kterého postupně zaměřuje své cíle. Prototyp je vytvářen asi do čtyř až pěti let na základě napodobování a touze připodobnit se mocné osobě v dětském okolí a vzniká kvůli tomu, že dítě chce být stejně mocné, jako jeho vzor, aby mohlo překonat svůj pocit méněcennosti, který pramení z neschopnosti samostatné existence a z absolutní závislosti na druhých (Adler, 1999).

Dítě nejdéle do pěti let má podle Adlera již svobodou vůli vůči vlivům, které na něj působí. Již má vytvořený prototyp a formuje se životní styl, který prostupuje celou jeho osobností a projevuje se v chování dítěte. Formuje se na základě chyb a snah dítěte, při kterých dítě zjišťuje pro něj nejvhodnější vzorce chování. Chování již tedy není chaotické a reakce nejsou nahodilé, ale vše je determinováno určitým prototypem a životním stylem. Životní styl pramení z afektů jedince, vzrušivosti a z jeho myšlenek, které vycházejí ze zkušeností. Životní styl tvoří osobní pravidla, typické charakterové vlastnosti jedince, jeho názory. Základní povahové vlastnosti mají kořeny v prototypu a v nevědomých či málo vědomých zážitcích. Z tohoto Adlerova pojetí je jasně vidět jeho holistický přístup (Adler, 1999).

Životní styl je určitým charakteristickým vzorcem pro daného jedince, který vznikl působením jak vnějších, tak vnitřních vlivů. Tento vzorec je z vnějšku ovlivněn stylem výchovy, různými tragédiemi (jako smrtí rodiče, týráním apod.), počtem sourozenců a spoustou dalších faktorů. Mezi vnitřní vlivy pak mohou patřit různé vrozené či získané choroby, leváctví, temperament, ale i zkušenosti získané v důsledku chyb a úspěchů, ke

kterým v dětství došlo. Důsledky těchto jevů mohou být negativní, ale také pozitivní, jak popíšu v následujících kapitolách (Adler, 1999).

Důležité je, že tento životní styl je jednotný, ovlivňuje celou osobnost jedince a veškeré chování. Při problémech je proto nutné vždy najít jádro problému a pokoušet se pracovat ne se symptomy, ale s celým životním stylem (Adler, 1999).

1.2.3 Pocit sounáležitosti

„Být člověkem neznámá jen říct si Jsem člověk, znamená to být součástí celku a cítit to“ (Adler, 1994, str. 8). To je významná věta, která vystihuje autorovo sociální cítění a dá se říct, že i definuje jeho teorii pocitu sounáležitosti.

Člověk měl od počátku své existence tendenci se spojovat do kmenů, později tvořit celé civilizace. Lidstvo takto úspěšně přežívá jen díky tomu, že je schopno si úspěšně navzájem pomáhat. Základem naší existence je tedy komunikace s ostatními, spolupráce a spojování se do skupin (ať už ve formě mileneckých páru, rodin či států).

Odpovědí na otázku, proč lidé neumí mluvit ve společnosti, proč neumí naslouchat, je to, že neumí navázat vazbu s druhými. První taková vazba vzniká kvůli slabosti lidského organismu již v dětství, kdy je dítě závislé na matce. Dětské Já je zde nuceno prožívat matčino Ty. Právě matka je tedy u zrodu pocitu sounáležitosti, který v budoucnu povede ke schopnosti jedince úspěšně navázat další vazby s okolím a existovat takovým způsobem, abych byl prospěšný nejen pro sebe, ale i pro okolí, čemuž Adler přičítá velký význam (Adler, 1994).

Pokud matka není schopná naplnit svou mateřskou funkci, nemůže se plně rozvinout ani pocit sounáležitosti. Takový jedinec má pak zájem jen o sebe a není u něj často zájem o druhé, má zájem jen o svůj prospěch a na zájmy ostatních nehledí, chce jen brát a nic nedat (Adler, 1994).

Adlerovým cílem bylo dodržet takový systém výchovy, aby dítě vědělo, že je rovnocenným členem rodiny, ale i celého lidstva. Potřeba někam patřit je typická pro lidský druh. Pokud dítě vyrůstá v rodině, ve které se cítí být jejím rovnocenným členem a ví, že do ní patří, získává zároveň jistotu stabilní existence v širší společnosti a tím pádem může a chce přispívat k jejímu rozvoji (Dreikusová-Fergusonová, 1993).

1.2.4 Pocit méněcennosti

Tento stav se může projevat v běžných situacích, ale zjevný je v náročných životních situacích. Adler doslova říká: „*Existuje řada lidí, kteří říkají: „Udělal/a bych to tak a tak, ale...,“ „Přijal/a bych to zaměstnání, ale...,“ „Nenechal/a bych si to od toho člověka líbit, jenže...!“ Všechny takové výroky svědčí o silném pocitu méněcennosti, a pokud jsme si toho vědomi, získáme nový pohled na jisté pocity, například na váhavost. Jestliže se někdo cítí na pochybách, většinou u váhání zůstane a ničeho nedosáhne“ (Adler, 1999, str. 33).*

Člověk, jakožto tvor slabý, pro samostatné přežití v přírodě krajně nevybavený, musí již od dětství překonávat mnoho překážek. Člověk je tvorem, jehož slabost a nedostatečnost je kompenzována právě existencí v lidské společnosti. Pobyt ve společnosti ve skutečnosti jedinci pomáhá překonat jeho pocit méněcennosti a zároveň nám umožňuje podporovat schopnosti, ve kterých jsme nadaní (Adler, 1999).

Stejně tak vznik jazyka Adler přičítá pocitu méněcennosti a neschopnosti jedince. Do roka podle něj dítě dostane od matky vše, co potřebuje, ale postupně má stále sofistikovanější potřeby a tak se u něj začne rozvíjet specifický typ jazyka, pomocí kterého chce dosáhnout svého cíle a uspokojení svých potřeb. Adler zde jako příklad uvádí případ hluchoněmých rodičů, jejichž dítě plakalo tiše, protože vědělo, že vydávání zvuků mu nepomůže (Adler, 1999).

Ke vzniku pocitu méněcennosti přispívají zejména dva styly výchovy. Jednak se jedná o rozmazlování a přehnanou péči o dítě, kdy se dítě nenaučí samostatnosti (dítě se tedy domnívá, že se o něj vždy musí někdo starat, může se i bát toho, že se o sebe bude muset samo postarat a může se tomu snažit vyhnout). Druhým případem je pak dítě zanedbávané či utlačované, které je pořád kritizováno a tak se bojí něco samo udělat. U obou případů je tedy snižená odvaha dítěte a nedojde u něj ke správnému rozvinutí pocitu sounáležitosti (Dreikusová-Fergusonová, 1993).

Problematické je podle Adlera také leváctví. Jsou jedinci, kteří byli od malička přeučováni, později byli neobratní a bylo jim to vyčítáno. Leváci pak často mají pocit, že nejsou tak dobří jako praváci a závidí jim. Pokud má dítě velké potíže s psaním či čtením, mělo by se dbát na to, zda se nejedná o přeučeného leváka. Tyto děti totiž mohou nabýt

dojmu, že se jim nikdy nepodaří hezky psát či kreslit a po celý život mají ošklivý pravopis (Adler, 1994). Ale pokud se jim podaří počáteční překážku v podobě leváctví překonat, mohou se stát výjimečnými lidmi. Vždyť mezi nejlepšími a nejhoršími jedinci jsou ve velké míře leváci – např. Leonardo da Vinci, Charlie Chaplin, Napoleon Bonaparte apod.

Některé děti mají různé slabosti a tak i pocit méněcennosti vede k různým cílům. Levák, který měl problémy s psaním a kreslením, se může stát excelentním malíře, děti s poruchou zraku mají větší zájem o vizuální svět a tak rozvíjejí svou fantazii apod. Zaměření jedinců s nějakou poruchou či tělesným omezením je tedy často právě ve směru dané nedokonalosti. U geniálních lidí se tedy často ona genialita nezdědí, vyvine se právě jako kompenzace nějakého omezení.

Abnormálně velký pocit méněcennosti je označován termínem komplex méněcennosti. Jedná se o stav, kdy určitý strach prostupuje celou osobností, dá se tedy mluvit o nemoci (Adler, 1999).

1.2.5 Touha po nadřazenosti

Každé dítě vyrůstá s pocitem méněcennosti. Samostatné je totiž bezbranné, odsouzené k záhubě. Je naprosto závislé na svém okolí. Tento pocit méněcennosti se snaží kompenzovat tím, že usiluje o moc a nadřazenost, aby si dokázalo samo poradit s těžkostmi. Dítě se může snažit usilovat o moc buď v prospěšných, nebo neužitečných sférách života. Oblast prospěšná je taková, která je ve smyslu pocitu sounáležitosti – tedy prospěšná obecně. V případě usilování o moc v neužitečných oblastech jsou cíle různé, ale vždy odpovídají stejnému záměru – získat si zvláštní pozici, která dítěti třeba může pomoci získat pocit sounáležitosti, tedy pocit že někam patří. Chybné cíle jsou tyto (Dreikusová-Fergusonová, 1993):

- Chybný cíl získat pozornost: Dítě s tímto primárním cílem se domnívá, že někam patří, pouze pokud se mu podaří získat pozornost. Cíl získat pozornost může být zaměřen pozitivně (dítě chce získat ve třídě nějakou funkci apod.), ale i negativně – např. když se snaží vynutit si pozornost zlobením, předváděním se, různými posměšky vůči spolužákům. Řadu takových dětí popisuje Adler v knize Psychologie dětí: děti s výchovnými problémy. Otázkou zůstává, jak poznat, zda se jedná o snahu získat pozornost nebo něčemu přispět (např. v případě získat funkci ve třídě). Je to jednoduché, protože pokud má dítě snahu přispět, bude v činnosti pokračovat i tehdy,

pokud pozornost nezíská. Pokud jde dítěti pouze o získání pozornosti, ale získání funkce ke splnění jeho cíle nevede, tak začne zlobit.

- Dalším cílem je pak získání moci: Jedná se o snahu ovládat druhé, kterou lze vyjádřit slovy: „Budeš dělat to, co chci já“. Dalo by se říct, že zde jde o formu tyranie, která může mít různé projevy a je méně žádoucí, než cíl získat pozornost. Tento cíl totiž vychází z faktu, že dítě samo není schopno, nebo nechce řešit své problémy a tak k tomu využívá okolí. Může se projevovat silou, tedy například praním, křikem, šikanou či vyhrožováním ve škole, ale může se také projevovat v zákeřnější formě, kdy se využívá slabosti. V tomto případě jedinec využívá své nemoci, slabosti či strachu k tomu, aby ostatní dělali přesně to, co on sám chce, aby s nimi manipuloval. Pomocí těchto prostředků může dosáhnout stejného výsledku jako prostřednictvím síly.
- Dítě ale může ztratit odvalu, když zjistí, že prostřednictvím moci svého cíle nedosáhne a začne se prosazovat prostřednictvím msty. Dítě se snaží snížit ostatní prostřednictvím msty a urážek na svou úroveň (domnívá se, že není chtěné a že na světě po něj není místo), protože to vidí jako poslední možné východisko.
- Komplex méněcennosti je posledním stupněm. Dítě už netouží po nadřazenosti, protože je přesvědčeno o své neschopnosti jí dosáhnout. Navíc nevěří tomu, že by mu jakákoliv síla mohla pomoci. Dochází k extrémní introverzi a k absolutnímu stažení do ústraní.

Adler byl přesvědčen, že řada psychických poruch má kořeny v hlubokém pocitu méněcennosti, který vede k poruše pocitu sounáležitosti. Důsledkem je pak snaha dosáhnout zájmu okolí pomocí různých nežádoucích snah o získání nadřazenosti, které ale rozhodně nevedou k prospěchu společnosti. Adlerova terapie se tedy snaží hlavně o odstranění pocitu méněcennosti v kombinaci s prohloubením pocitu sounáležitosti (Dreikusová-Fergusonová, 1993).

1.2.6 Sourozenecké vztahy

Adler byl prvním autorem, který se blíže zaměřoval na to, že se každé dítě rodí do naprosto odlišné situace, což vede k tomu, že i sourozenci jsou velmi odlišní. První dítě je princem, je důkladně opečovávané ze všech stran, od rodičů po prarodiče. Všichni věnují

pozornost pouze jemu, nemá s kým soupeřit, nemá konkurenci. Situace se ale mění s příchodem dalšího sourozence. Adler tuto situaci nazývá sesazením z trůnu (Adler, 1999). Tento nový stav se prvorozenému vůbec nelíbí, doteď byl středem pozornosti, měl moc strhnout pozornost okolí jen na sebe a o tuto moc teď přišel.

Dítě narozené jako druhé má také výjimečnou pozici. Je v opačné situaci, než bylo při narození první dítě. Vždy má před sebou soupeře, již od narození má koho dohánět. Pokud je mezi sourozenci malý věkový rozdíl, je určitá pravděpodobnost, že mladší sourozenec začne staršího předhánět. Starší sourozenec totiž může být faktem narození mladšího konkurenta tak vyvedený z míry, že se bude například pokoušet vrátit ve vývoji, aby získal zpět pozornost rodičů (enuresis nocturna, vztekání se, vyžadování pomoci při oblékání a podobně). Dochází tak k jisté výměně rolí prvorozeného s druhorozeným. Navíc je prvorozený existencí konkurence vystresovaný, protože na ní není zvyklý a tak má mladší lepší výchozí pozici. Rodiče jsou ke staršímu víc kritičtí (obzvlášť, pokud ho mladší začne skutečně předhánět), což je dalším negativním jevem, který vede ke zhoršení jeho situace. Naproti tomu má druhé dítě již od malička konkurenta, který mu staví laťku. Každá pozice má tedy charakteristické aspekty, které mohou vést ke vzniku určitých vlastností (Adler, 1999).

2 Sourozenecké konstelace

V této kapitole se budu snažit vymezit základní pojmy, jako co je rodina a co že to vůbec jsou sourozenecké konstelace a jaké různé konstelace mohou vzniknout.

Pokusím se popsat, jaké charakteristické vlastnosti můžeme s určitou pravděpodobností připisovat dětem narozeným v daném pořadí.

2.1 Rodina

Pokud chceme začít hovořit o teoriích týkajících se sourozenectví, musíme nejdříve vymezit elementární pojem, a sice pojem rodina.

Definice rodiny je v současné společnosti celkem problematická a může vzbuzovat vášnivou diskuzi. Otázkou například je, jak nahlížet na společenství dvou homosexuálů v registrovaném partnerství, či na společenství dvou lidí, kteří se snaží, ale nemohou mít dítě, či kteří dítě nechtějí. Kde je hranice, co už je rodina?

Abychom mohli říct, že se jedná o rodinu, musí rodina splňovat čtyři základní funkce. Zaprvé se jedná o funkci reprodukční, která je nejzásadnější. Znamená, že rodinou je pár minimálně s jedním dítětem. Další funkcí je funkce ekonomická, kterou je míněno hmotné zajištění rodiny. Funkce emocionální vyjadřuje pocit jistoty, bezpečí, lásky a sounáležitosti v rodině. Poslední je funkce výchovná, což je schopnost rodičů předat dětem vědomosti a dovednosti potřebné k přežití a správnému fungování v dnešní společnosti. V případě, že nespĺňuje nějakou z nich, nejedná se o rodinu, nebo se jedná o rodinu nefunkční či neúplnou (www.psychometrie.cz).

Soužití homosexuálů nebo dvojice heterosexuálů (ne)snažící se o dítě tedy nemůžeme označit jako rodinu, ale pouze jako partnerství, protože nespĺňují elementární funkci, která dává slovu rodina význam a to funkci reprodukční.

2.2 Význam sourozenectví

Pokud má dítě sourozence, je do života obohaceno o řadu zkušeností, které bohužel jedinec vyrůstající jako jedináček postrádá, nebo se je musí učit při styku s dětmi z jiných

rodin. Pravděpodobně však jedináček v oblasti sociálních vztahů nebude pro život tak vybavený jako jedinec, který má sourozence, protože mu chybí jistý sociální trénink.

Jedná se o vzájemné boje mezi sourozenci či společné boje sourozenců proti nepříznivým vlivům okolí, kdy se děti učí buď sebeuplatnění, nebo spolupráci. Jedná se o schopnost prvorozeného prosadit se i přesto, že byl „sesazen z trůnu“, či schopnost mladších dětí prosadit se i přesto, že starší sourozenci jsou zpravidla silnější a schopnější, jedná se o schopnost podělit se a podobně. Sourozenec se musí naučit bránit, protože rodiče nejsou vždy poblíž, když ho sourozenec trápí, chtě nechtě se naučí rozvíjet strategie, pro jejichž rozvoj nemá jedináček dobré podmínky. Starší sourozenec se stará o mladšího v případě nepřítomnosti rodičů, utěšuje ho, když pláče, pokouší se ho rozveselit. Z pozice určitého sociálního statusu, který jedinec získal pořadím, do kterého se narodil, získává řadu zkušeností, které může později v životě uplatnit. Jedináček má tyto možnosti zpravidla v mnohem menší míře (Prekop, 2002).

2.3 Vývoj teorie sourozeneckých konstelací

Prvním psychologem, který se sourozeneckými konstelacemi zabýval, byl Alfred Adler. Vědecky zkoumáno bylo sourozenectví do jisté míry již v díle Sira Francise Galtona v roce 1874, kdy vydal svou práci *English Men of Science* (Havlíček, 1999).

Galton byl vědec, který se zabýval řadou oblastí, mezi které patřila antropologie, statistika, matematika a další. V díle *English Men of Science* získal velké množství dat týkajících se tehdejších vědců a významných objevitelů a statisticky je analyzoval. Dospěl k řadě zajímavých a v té době převratných sociologických údajů. Pro nás je však důležité, že dospěl k tomu, že se mezi těmito vědci nacházeli převážně prvorození či jedináčci. Galton se příčinami tohoto jevu příliš nezabýval, nicméně předpokládal, že je to dáno větší možností volby prvorozeného, která vychází ze specifického přístupu rodičů k prvorozenému a z možností, které mu jeho pozice nabízí (Galton, 1874).

Ačkoliv se tato problematika v psychologické rovině objevila již před více než 100 lety v díle Alfreda Adlera, byla podrobena bližšímu vědeckému zkoumání a řádnému psychologickému testování až kolem sedmdesátých let dvacátého století. V současné době existuje řada článků a publikací, které se touto problematikou zabývají (Leman, 1997).

V průběhu 20. století se objevila řada studií, která vliv sourozenectví na vývoj buď potvrzuje, či vyvrací. Mezi největší studie v této oblasti patří dílo *Born to Rebel*, které sepsal historik Frank Sulloway a které obhájí tuto teorii. Sulloway zde postupoval podobně jako Francis Galton. Shromáždil množství údajů, které se týkají mnoha významných osobností, analyzoval je a dospěl k zajímavým závěrům. Podle jeho výsledků jsou prvorození jednoznačně konzervativní, zastánci tradičních hodnot. Naproti tomu mladší sourozenci byli zpravidla revolucionáři, nestáli za tradičními hodnotami. Sulloway to dokládá také analyzováním pořadí narození zástupců radikálních a konzervativních politických stran (Sulloway, 2002).

Současným zastáncem teorie sourozeneckých konstelací je také americký psycholog Kevin Leman, který vychází jednak z adleriánské tradice, ale také ze své dlouholeté psychologické praxe a pochopitelně také ze svých rodinných zkušeností (sám má rodinu se třemi dětmi, kterou ve svých knihách s oblibou označuje jako „rodinný zvěřinec“).

2.4 Co jsou sourozenecké konstelace?

Sourozenecká konstelace je určena pořadím, ve kterém se člověk narodí. Toto pořadí ovlivňuje zásadním způsobem život jedince. Předem je potřeba zdůraznit, že pořadí narození neurčuje vlastnosti jedince s naprostou jistotou, ale pouze s určitou pravděpodobností. Pořadí nám nemůže přesně popsat, jak se bude člověk chovat a nemůžeme díky němu vysvětlit veškeré jeho chování, ale můžeme získat záchytné body k tomu, abychom dokázali říct, proč je tento člověk takový, jaký je (Leman, 1997).

Jiřina Prekopová tvrdí, že sourozenecké postavení je selektivní determinanta, tudíž ovlivňuje pouze některé jedince a každého do jisté míry jiným způsobem. Úkolem dnešní psychologie je tedy hlavně popsat problematiku sourozenecké rivality, objasnit kdy a proč se objevuje, objasnit její možný vliv na jednotlivé sourozence a pokusit se o predikci vývoje dítěte. Úkolem je popsat vliv tohoto jevu na psychiku člověka. Rozdíl mezi sourozenci je v sociálním postavení, na základě kterého se prvorozený chová odlišně než druhorozený (Prekopová, 2002).

Na základě výzkumů byla dokázána řada faktů. Například to, že prvorození jsou více motivováni k úspěchu, než jejich mladší bratři či sestry. To bylo dokázáno tím, že mezi doktory, vědci, právníky, vysokými úředníky, inženýry či dokonce mezi astronauty je

mnohem vyšší procento prvorozených. Naopak v povoláních, kde je možné se předvádět a kde je člověk stále na očích, se v největší míře vyskytují nejmladší sourozenci. Častá jsou pro ně povolání jako televizní hlasatelé, moderátoři, rosničky a podobně (Leman, 1997).

Zajímavé studie byly také věnovány oblasti sportu v souvislosti s pořadím narození. Takovou studii provedl i Frank Sulloway společně s Richardem Zweigenhaftem. Došli k zajímavým závěrům. Starší sourozenci se zpravidla méně věnují riskantním a kontaktním sportům. Nejstarší sourozenec získává pozornost rodičů automaticky tím, že se narodí a nemusí pro to tedy nic udělat. Mladší se jí musí snažit nějakým způsobem získat, čehož je dosahováno větší extravertzí mladších sourozenců a tendencí riskovat právě kvůli zisku pozornosti. Tyto vzorce chování, které jsou získány v dětství, přetrvávají až do dospělosti (Markman, 2010).

2.5 Další důležité proměnné

Je důležité podotknout, že roli jednoznačně nehraje pouze pořadí narození, ale komplexní souhrn faktorů prostředí a vrozených vlivů (genetika, věkový odstup mezi dětmi, klima v rodině, to jestli je dítě chtěné a další proměnné, které nelze všechny vyjmenovat). V oblasti této problematiky se dá vždy hovořit pouze o pravděpodobnosti výskytu vlastností, které jsou typičtější pro jedince narozeného v daném pořadí.

Ostatně významem heredity se dnes poměrně často vysvětluje chování člověka. Zajímavé je, že ačkoliv mají sourozenci v průměru 50 % shodných genů (identická dvojčata dokonce 100 %), jejich chování je často do značné míry či dokonce naprosto protikladné. Jeden sourozenec bývá pořádný, respektive má ve věcech pořádek a ne chaos (to bývá většinou prvorozený perfekcionista), zatímco další sourozenec je nepořádný. Jeden sourozenec může být velice společenský, zatímco druhý je introvertní a tak dále. I u jednovaječných dvojčat se objevuje odlišné chování. To je něco, co význam genetiky do jisté míry popírá a dokazuje význam prostředí (www.dnatest.cz).

Dalším významným faktorem je věk. Pokud je odstup mezi sourozenci více než pět nebo šest let, dá se mluvit o vzniku jakési „nové rodiny“. Příkladem může být rodina, ve které jsou sourozenci ve věku čtrnáct (chlapec), třináct (dívka), šest (chlapec) a pět (dívka) let. Dochází zde k rozdělení mezi dvěma staršími a dvěma mladšími sourozenci. Mezera sedm let může vést k tomu, že se u šestiletého chlapce objeví rysy prvorozeného. To však neznamená,

že nemá rysy prostředního. Dochází zde k jakési kombinaci, kdy se vlastnosti prostředního (umí vyjednávat a má hodně přátel) spojí s vlastnostmi prvorozeného (jako například perfekcionismus a svědomitost) kvůli tomu, že má chlapec vzory nejen ve formě svých rodičů, ale také ve formě svých mnohem starších a již velice schopných sourozenců. Vliv tohoto odstupu zřejmě souvisí se vstupem do školy (Leman, 1997).

Významnou proměnnou je dále pohlaví. Ve výše zmíněné rodině může dojít k tomu, že obě dvě starší děti budou mít vlastnosti prvorozených. U chlapce je to v podstatě jasné. U dívky je tomu tak, protože na ní může být hleděno jako na prvorozenou dívku a mohou na ní být kladeny vysoké nároky (Leman, 1997).

Také může dojít k jistému „prohození rolí“ mezi dvěma nejstaršími sourozenci. V důsledku rychlejšího vývoje dívek se může stát, že dívka začne být v prvních letech úspěšnější než chlapec, což povede k tomu, že rodiče přestanou klást vysoké nároky na chlapce, který je v tomto ohledu odsunut na druhou kolej, a začnou klást extrémní nároky na dívku. Dívka tak začne mít rysy prvorozeného a chlapec rysy druhorozeného (Leman, 2007).

Velmi významným faktorem je ale také pořadí narození rodičů, kteří se zpravidla ztotožňují s dítětem narozeným ve stejné pozici. Pokud je rodič na pozici nejmladšího, může to vést k tomu, že bude mít tendenci víc věcí odpouštět právě benjamínkovi, zatímco na starší bude o něco přísnější. Na zlobení nejmladšího tak může reagovat slovy: „To víš, vždyť je z vás nejmladší, tohle zkrátka nejmladší sourozenci těm starším provádějí.“ Ale od prvorozeného se mnohem víc očekává, což často vede k rozvoji perfekcionismu u nejstarších. Identifikace rodičů s dítětem ale nemusí probíhat vždy v kladném slova smyslu. Pokud jsou oba rodiče prvorození perfekcionisté a velmi ctižádostiví, tak bude mít pravděpodobně nejstarší sourozenec velice těžký život, protože na něj budou kladeny obrovské nároky (Leman, 1997).

2.6 Typy sourozeneckých konstelací

Pro potřeby této bakalářské práce budu rozebírat vlastnosti, které by se měli častěji vyskytovat u prvorozených, jedináčků, prostředních a benjamínků. Jedná se typy pozic, které se v současné společnosti vyskytují poměrně pravidelně. Rodiny čítající 4 a více dětí nejsou dnes tak časté.

2.6.1 Prvorozený

Prvorozené je dítě, které se narodí první a po něm následuje ještě dítě další. Adler tento stav označuje jako sesazení z trůnu: *„U nejstaršího máme ve zvyku očekávat, že se bude neustále nějakým způsobem strachovat o to, jestli ho někdo nesesadí z trůnu. Velice dobře rozumí mocenským poměrům, moc vidí jako to nejvyšší, o co v životě člověku jde. Těžko najdete druhého, kdo by tolik prosazoval, aby život měl svá pravidla. Druhorozený bývá naopak zapřísáhlým nepřítelem pravidel a principů. Je protivníkem jednostranných mocenských pořádků, bude si vždycky myslet o všem něco jiného. Nebude chtít přistoupit na to, že pravidla a přirozené zákony mají zázračnou moc, na nic takového nevěří, naopak má vždy sklon dokazovat, že žádná pravidla neexistují... (prvorozený) má vytríbený smysl pro moc a i přes určitá zemětřesení, ve strachu, že by mohl být svržen z trůnu, se drží své mocenské pozice, nebo ji chce získat zpět. Je to charakteristickým rysem těch dětí, které v tomto směru neztratily naději“* (Adler, 1994, str. 33).

Ačkoliv výše zmíněné dílo Adler napsal již v roce 1930, je z citace jasně vidět shoda s výsledky Sullowaye, Lemana a dalších. Popisuje zde lpění prvorozeného na pravidlech a tradičních hodnotách, tedy jeho konzervatismus. U mladších naopak zdůrazňuje jejich rebelantství a odpor proti zavedeným pravidlům (v tomto ohledu má v podstatě stejné závěry jako Sulloway, akorát nejsou doloženy statisticky, ale vycházejí ze zkušenosti praxe psychiatra). Adler zdůrazňuje význam konkurenčního boje mezi sourozenci, i když se nemusí projevovat otevřenými konflikty. Starší dítě si chce vždy udržet svoji převahu a chce zabránit vzniku převahy mladšího dítěte. Sesazení z trůnu nemusí probíhat tragicky ani dramaticky. Přesto je však vždy významným zážitkem, který jedince ovlivní.

Sesazení prvorozeného z trůnu popisuje Novák takto: *„Trůnem je myšlen výlučný post nejstaršího dítěte. Budí přece „jedináčkovský“ zájem a má všechny jeho výhody. A pak, aniž by samo něco změnilo, provedlo, přálo si, je ze dne na den konfrontováno s novou, náročnou realitou. Nic neprovedlo, a najednou je trestáno... Žárlí... Kolem malého dítěte bývá plno, není snadné se prosadit... Méně znalí a chápající dospělí onu žárlivost trestají... Pokud malé dítě uzurpuje všecken zájem, je to pochopitelné z hlediska dospělých. Starší dítě to může vnímat jako trest... Bylo pomyslným princem nebo princeznou, naráz se cítí zavrženo“* (Novák, 2007, str. 42).

Leman tvrdí, že vlastností, která téměř na sto procent spojuje všechny jedináčky a prvorozené, je perfekcionismus, který pramení z velkých očekávání rodičů a jejich velkých požadavků na prvorozené. Rodiče jsou paradoxně na jednu stranu velice opatrní, věnují dítěti přespříliš pozornosti, rozmazlují ho, ale na druhou stranu jsou přísní, nároční a popohánějí dítě ke stále lepším výkonům. To vše může vést k rozvoji různých častých vlastností prvorozených, jako je pečlivost, svědomitost, opatrnost, rozvážnost, systematickosti (Leman, 1997). Novák v knize Sourozenecké vztahy dokonce uvádí, že díky většímu zájmu rodičů a typickým vlastnostem prvorozených mají prvorození větší pravděpodobnost dožití se vyššího věku (Novák, 2007). Vlastností prvorozených je také to, že jsou na základě velkých požadavků zpravidla dobrými studijními typy, což dokládá vysoké procento prvorozených na vysokých školách. Prvorození rádi navštěvují školu, protože tam poměrně jednoduše dokáží splnit očekávání rodičů, a sice nosit domů jedničky. Mají k tomu velkou motivaci, protože je na ně doma vyvíjen velký tlak. Vzhledem k tomu, že jsou nejstarší a často mají na starost mladší sourozence, vyskytuje se u nich dominance a schopnosti související s uplatněním ve vedoucí pozici (Leman, 1997).

Ne náhodou mezi slavné prvorozené patřil Neil Armstrong, první člověk na měsíci, Sigmund Freud, velký konkurent Alfreda Adlera, George Washington, první americký prezident, Václav Havel, slavný kritik komunismu a první český prezident a řada dalších.

Tyto vlastnosti a požadavky na výkon a disciplínu ale také vedou ke vzniku velkého stresu. Prvorození často říkají, jak to měli těžké, že také poznali co je výprask a že jejich mladší sourozenci měli již do značné míry vyšlapanou cestičku a tak měli vše jednodušší. Většinou opravdu platí, že s každým dalším dítětem se oslabuje disciplína a požadavky rodičů na dítě. Prvorození také kromě velké disciplíny trpí tím, že dostávají nejvíce práce ze všech, vždyť oni ji přece zvládnou nejlépe a je na ně největší spoleh... Leman tvrdí, že v každém případě se od prvorozených očekává příliš (Leman, 1997).

Podle řady studií mají prvorození vyšší IQ, než jejich mladší sourozenci. Největší studie, zabývající se touto problematikou byla provedena v Norsku na 241 310 mužích. Výsledky potvrdily průměrně nejvyšší IQ u nejstarších sourozenců. Druhorození měli zase vyšší IQ, než děti narozené jako třetí. Následně tito vědci výsledek ověřovali u 63 951 sourozenců a došli ke stejným závěrům (www.iqtestexperts.com).

Zajímavé je pátrání po příčině tohoto jevu. První příčinou je patrně to, že rodiče prvorozenému dítěti věnují zpravidla větší péči a víc od něj očekávají. Druhou příčinou je pak to, že starší sourozenec často pomáhá tomu mladšímu s učením různých znalostí či dovedností – spoustu věcí mu musí vysvětlovat. A učení a vysvětlování zajišťuje další rozvoj určitých specifických schopností, které se pravděpodobně poté promítnou v průměrně vyšším IQ staršího sourozence (Markman, 2010)

2.6.2 Jedináček

Rozdíl mezi jedináčkem a prvorozeným je v tom, že co jedináček získal, to mu již zůstane. Nemá strach ze sesazení z trůnu, nemusí bojovat o pozornost okolí a o uznání. Nemá soupeře, před kterým by se musel snažit o lepší výkony. K lepším výkonům ho žene „jen“ vysoká očekávání jeho rodičů.

Významná otázka je: Proč je jedináčkem? Odpověď totiž může vyústit v různé důsledky. Smutná informace je, že jedináček je typické nechtěné dítě (Novák, 2007). Často se tak stane, že pouze dítě dovede dvojici k tomu, aby měli svatbu. Důsledkem je poté rozvod, nejčastěji v prvních letech dítěte. Dítě, které je přítomné nevyhnutelným hádkám, špatné atmosféře a konfliktům, následně buď vědomě ví, nebo podvědomě cítí, že bylo nechtěné a že je pro rodiče spíše zátěží. To může vyústit v budoucí časté deprese a v pocit, že jedináček vůbec nemá právo žít. Takové dítě často trpí emocionální frustrací a tak se city a něžnosti, které doma postrádá, snaží hledat jinde – vynahrazuje si je například na domácích mazlíčcích a může vyhledávat náhradní rodinu v mládežnických skupinách (Prekopová, 2002).

Ale jedináček také může být dítě chtěné a jedináčkem může zůstat kvůli tomu, že rodiče nemohli mít další děti. Takové dítě se také často rodí do rodiny, která se o dítě velmi dlouho usilovně snaží. Leman tohoto jedináčka označuje jako „fenomémem jedinečné perly“. Dochází totiž k tomu, že veškerou lásku a snahu, kterou měli rodiče připravenou pro všechny své budoucí děti, věnují pouze tomuto jedináčkovi. Dítě tak může být velmi rozmazlené a může mít pocit, že je středem vesmíru. Tento pocit si s sebou nese po celý život, protože vzorce získané v dětství v člověku zakoření (www.doktoronline.cz).

Dalším typem jedináčka je pak takový, který byl plánovaný jako jedináček. Víc dětí rodiče ani nechtěli. To nejčastěji vede k velmi systematické a přísné výchově, kdy má být dítě „malým dospělým“. Termín, který je pro tohoto jedináčka podle Lemana výstižný, je vnitřní

vzpouira. Takový jedináček pravděpodobně bude mít stejné vlastnosti jako prvorozený – tedy perfekcionismus, systematičnost, svědomitost, kritičnost, konzervatismus – výraznost těchto vlastností je však ještě znásobena. Mnozí jedináčci v sobě ale mají velký vnitřní odpor k tomu, že od malička museli být takovíto „malí dospělí“. Jediným jejich vzorem jsou dospělí, vždy míří příliš vysoko a pořád musí něco dokazovat, ale jako děti nikdy nedosáhnou svého cíle – vyrovnat se svému vzoru. Důsledkem je pocit méněcennosti a vzdor. S tímto pocitem méněcennosti bojují celý život, mnohdy se objeví syndrom „zklamaného perfekcionisty“, kdy je jedináček buď extrémně kritický a nikdy netoleruje chyby u sebe ani okolí, nebo se trápi problémy ostatních a chce všechny zachraňovat (Leman, 1997).

Pokud mluvíme o jedináčkovi, je důležité zmínit důsledky toho, že není obklopen sourozenci. V podstatě je problémem to, že dítěti pravděpodobně bude chybět jistý sociální trénink, který nejlépe získá právě při styku se sourozenci. Je možné ho nahradit kontaktem s jinými dětmi, avšak pouze do jisté míry. Protože jejich typickým kontaktem je kontakt s dospělými, mají často problém navázat kontakty s vrstevníky. To je důvodem, proč se jedináček raději stýká s o hodně staršími nebo o hodně mladšími lidmi (Leman, 1997, Prekop 2002).

Tento problém také však bývá označován jako zveličovaný. Někteří psychologové naopak tvrdí, že správně vychovávaný jedináček bývá vyspělejší a schopnější řešit problémy než jedinci z rodin s více sourozenci (www.doktoronline.cz).

2.6.3 Prostřední dítě

Prostřední dítě má staršího i mladšího sourozence. Charakteristickou vlastností této pozice je určitá rozporuplnost. Je totiž nejtěžší nějak přesně definovat a zobecnit typické vlastnosti prostředního. To je dáno skutečností, že se prostřední dítě zpravidla vyvíjí na základě vztahu se starším sourozencem. Pokud mu může být důstojným soupeřem, bude s ním soupeřit. Pokud je však starší sourozenec chytřejší a nadanější, bude se mladší sourozenec snažit o to, aby se prosadil jiným způsobem. Studie dokazují, že druhorozený je do jisté míry opakem prvorozeného. Proto je jeho typické vlastnosti vlastně nemožné přesně určit. (Leman, 1997, Novák, 2007).

Prostřední sourozenec tak může být v závislosti na svém starším sourozenci buďto společenský a přátelský, nebo samotářský a tichý. Může být agresivní, ale také se může

vyhýbat konfliktům a tak dále. Pokud chce člověk pochopit jedince, který se narodil jako prostřední, musí se mnohem víc než u prvorozeného nebo nejmladšího zaměřit na kontext fungování celé rodiny.

Prostřední děti mají velmi těžkou pozici. Řada autorů uvádí, že se často jedná o pozici nejproblematičtější. Nikdy nezažili výsadní postavení, které měl prvorozený a chybí jim ochranitelství a časté rozmazlování, které připadá benjamínkům. Starší sourozenec prostřednímu dítěti uniká, zatímco mladší prostředního ohrožuje. To na druhou stranu vede k tomu, že si dítě narozené v této konstelaci v životě většinou umí poradit a jen tak ho něco nesrazí. V důsledku své pozice a podmínek, které jsou touto pozicí způsobeny, jsou schopnými vyjednávat a dokáží se přizpůsobit. Novák uvádí, že spíše než asertivní jsou manipulující. Revolucionářství a fungování na hraně pravidel jim není tak cizí, jako nejstarším, ale nepřekračují určité meze (Novák, 2007).

Prostřední děti mají ale zpravidla společnou jednu věc. A tou je jakýsi pocit křivdy, který pramení z toho, že byli v průběhu dospívání zužováni tlakem shora i zdola. Prostřední mají pocit, že o ně rodiče v dětství stáli méně, že byli přehlíženi, že jim bylo věnováno nejméně pozornosti. Prvorozený je v rodině významný, je na něj spoleh, jsou do něj vkládány největší naděje atd. Benjamínek má nejvíce pozornosti, ať už jí získal tím, že se o něj musejí všichni starat, nebo tím, že si jí vydobyl svou roztomilostí a schopností se předvádět. Prostřední má naproti tomu pocit, že v rodině jaksi nemá své místo, je mu ukřivděno tím, jakou pozici má on oproti silnému prvorozenému či obletovanému nejmladšímu. Smutným dokladem tohoto faktu je zpravidla stav rodinného alba, ve kterém je spousta fotek nejstaršího a nejmladšího dítěte, ale fotek prostředního je v albu zpravidla nejméně (Leman, 1997).

Výše zmíněné fakty vedou k tomu, že prostřední děti si nalézají jakousi druhou rodinu ve svých kamarádech. V partě kamarádů totiž mohou získat výsadní pozici, po které touží a které se jim doma nedostává. Proto mají oproti prvorozeným zpravidla mnohem více přátel (Leman, 1997).

Studie dokázaly další řadu zajímavých faktů (Leman, 1997):

1. Prostřední děti jsou oproti ostatním nejuzavřenější. Tak se většinou chová člověk, u kterého svěření vedlo k nějaké negativní reakci a tak se svěřovat přestal. Tento vzorec chování může ale vést k problému, kterým je manželství s minimální komunikací.

2. Dalším faktem je, že prostřední děti nejméně často vyhledávají pomoc psychologa, psychiatra, nebo duchovního. To je pravděpodobně dáno právě větší uzavřeností prostředních a tím, že prvorození uznávají autoritu, kterou odborník je, a nejmladší jsou zvyklí, že se o ně někdo stará nebo jim pomáhá.
3. Prostřední dítě „následuje stádo“, zejména pak v pubertě. Má v kamarádech přece druhou rodinu, kde se snaží dosáhnout výsadního postavení, tak je musí následovat.
4. Prostřední děti jsou monogamní. Nejspíš protože měli v dětství pocit, že byli ostrčení a že o ně nikdo nestál, snaží se tito lidé o to, aby jejich manželství fungovalo.

Na první pohled se může zdát život prostředního dítěte jako nejtěžší, nebo dokonce krutý. Možná to tak i je. Důležité však je, že podmínky, ve kterých toto dítě vyrůstá, ho předurčují k tomu, že má v životě méně problémů než děti narozené v jiné konstelaci. Dítě vyrůstá s pocitem křivdy, protože nemá takové výhody jako mladší a starší. V životě se mu to pak ale může velmi hodit, protože si i bez výhod a privilegií dokáže dobře poradit. Navíc pak od života tolik neočekávají, jsou spokojenější s tím, co mají a přijímají druhé takové, jací jsou. Nejsou tedy tak posedlí po dokonalosti, která je tak vlastní prvorozeným perfekcionistům. Druhorozený má ale oproti prvorozenému jednu výhodu, kterou si možná neuvědomuje – jeho starší sourozenec mu prorazil cestu, kterou již on může bez problémů v klidu jít.

Hezky to vystihuje Leman: „*Být prostředním dítětem ze tří nebylo zrovna jednoduché, ale jako dospělý si myslím, že se dokážu lépe vyrovnávat s problémy, protože jsem se v dětství naučil dávat a brát. Jsem rád, že jsem nebyl první a jsem rád, že jsem nebyl poslední. Jsem rád, že jsem takový, jaký jsem*“ (Leman, 1997, str. 96).

2.6.4 Benjamínek

Takto popisuje pozici nejmladšího dítěte Adler v knize, která vyšla v roce 1930: „*Jeho pozice v rodině ho předurčuje k nepřetržité snaze dostihnout sourozence před ním a tam, kde je to možné, ho předhonit. Od samého začátku má silnější pocit méněcennosti, v jehož důsledku bude mít velké potíže prosadit se v okolním světě. Bude mít sklon orientovat se na svou vlastní převahu a nevímat si pospolitosti s druhými. To ještě nemusí být nic špatného. Pokud se nezhatí jeho naděje, může se vývoj ubírat ve správných kolejích. Pokud ztratí naději, stane se protivníkem druhých, začne si hledat cestičky, kterými si může život usnadnit, začne*

používat triky, a to vše proto, že bude druhým závidět. V takovém případě, kdy u dítěte postrádáme sebepoznání, vystupují do popředí vlastnosti, které neprozrazují uvědomovaný si význam společnosti. Stačí si připomenout biblickou postavu Josefa, nebo pohádky, a roli nejmladšího v nich, abychom pochopili, že prapůvodní zkušeností nejmladšího, která ovlivňuje strukturu jeho životního stylu, je, že je nejslabší. Nic jiného u něj nehraje tak velkou roli. Je vypraven do života s tím, že je předurčen hrát roli nejmladšího. Všechno se může odehrát v užitečných sférách života, v rámci společenství druhých, ale také v oblastech neužitečných. Bude vystaven větším svodům než ten, kdo v prvních čtyřech nebo pěti letech žil ve větší rovnováze a ani mu nepřišlo, že by měl zůstat nejmenší“ (Adler, 1994, str. 30).

Adler zde zdůrazňuje základní vlastnost nejmladšího, která ho velmi ovlivňuje a determinuje. A sice to, že v průběhu dětství je vnímán jako nejslabší – on to přece nemůže dělat, protože je nejmladší, jeho starší sourozenec to přece zvládne určitě mnohem lépe... V konečném důsledku se tak vnímá i dítě samo, vnímá všechny ostatní v rodině jako schopnější.

Podle Nováka je nejmladší dítě většinou vnímáno jako roztomilé a příjemné. Bývá velmi extravertní a také bývá bavičem okolí. Demografové při svých výzkumech přišli s faktem, že nejmladší se rodí do rodiny, ve které již mají rodiče poměrně velkou část kariéry za sebou a tak je rodina normálně lépe zaopatřena, než při narození prvního dítěte. Nejmladší dítě se tedy rodí do majetkově zajištěnější rodiny a je jakýmsi „dítětem pro radost“. Nejmladší dítě je tím pádem často rozmazlováno a ochraňováno (Novák, 2007).

Typickou vlastností nejmladšího dítěte je extraverte (ať už vrozená nebo naučená). Benjamínek je tedy často šašek a bavič. Touží po tom, aby nějak upoutal pozornost, a daří se mu to touto cestou. Nejstarší získává pozornost a uznání svými úspěchy a schopnostmi, prostřední se snaží předstihnout staršího, nebo si najde uznání v jiném oboru a nejmladší získává pozornost svou schopností bavit a touhou provokovat. Benjamínci jsou bezstarostní, veselí, společenšší a oblíbení, ale také kritičtí, vzdorovití, temperamentní, rozmazlení a prudcí. Jsou to také často lidé nepořádní a nespolehliví. Nejmladší vyrůstají s tím, že jsou v rodině všichni schopnější, než je on sám. Často jsou terčem posměchu starších sourozenců či okolí. Z toho pak pramení touha nejmladšího ukázat ostatním, co všechno v něm je. Když pak nejmladší dostane nějaký úkol, který je spojen s pochvalou a povzbuzením, je to pro něj obrovská motivace. Vždyť mu od vždy bylo vytýkáno, že je nejmenší a že to nezvládne. Proto

si nejvíce váží toho, když mu někdo řekne, že teď se na něj spoléhá. To je pro nejmladšího největší motivace (Leman, 1997).

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Výzkum

Z teorie ve výše uvedených kapitolách je patrné, že pořadí narození by mělo významnou měrou ovlivňovat vývoj jedince, jeho typické vlastnosti, osobnostní rysy a určité preference v životě. V mém výzkumu se budu snažit potvrdit to, že vlastnosti uvedeného u jednotlivých pořadí jsou platné. Také budu chtít ověřit, do jaké míry ovlivňuje tyto vlastnosti věkový rozdíl mezi jednotlivými sourozenci.

3.1 Metodologie výzkumu

Jelikož bude jako hlavní metoda použit nestandardizovaný dotazník, který jsem vytvářel na základě teorie sourozeneckých konstelací, může dojít k nepřesným výsledkům. Tato teorie počítá pouze s určitou pravděpodobností výskytu daných vlastností (na tom se shodují všichni zmínění zastánci této teorie). Navíc se zde vyskytuje řada dalších proměnných, které mohou vlastnosti jedince ovlivnit. Také může dojít k jakémusi prohození rolí mezi prvorozeným a druhorozeným – v tomto případě můžeme předem říct, že výsledky budou pravděpodobně zcela opačné a jedná se o faktor, který nelze do dotazníkového šetření zahrnout.

K dalšímu zkreslení dotazníku může dojít kvůli lživým odpovědím respondenta, nebo kvůli snaze respondenta jevit se v lepším světle. Zde si standardizované dotazníky vypomáhají takzvaným lži skóre, které pomáhají určit spolehlivost subjektu. Lži skóre nebudou v mnou vytvořeném dotazníku zahrnuty. Nelze tudíž s jistotou určit, zda respondent odpovídá pravdivě (www.ssvp.cz).

3.2 Charakteristika vzorku respondentů

Na dotazník navíc odpovědělo pouze 100 respondentů, kteří nejsou v jednotlivých kategoriích rovnoměrně rozloženi. Bylo by ideální, kdybych získal větší a rovnoměrně rozložený vzorek vzhledem k jednotlivým konstelacím. Toho se mi ale bohužel nepodařilo docílit. Na základě takového vzorku nelze stanovovat výsledky s konečnou platností.

Na základě všech těchto faktů bych chtěl uvést, že data, která jsem pomocí tohoto výzkumu získal, budou sloužit jako základ pro hlubší zkoumání této teorie v mé budoucí

diplomové práci, kde bych chtěl pracovat se standardizovaným dotazníkem a dojít tak k věrohodným výsledkům.

3.3 Předpoklady

Na základě výše zmíněných teoretických poznatků jsem stanovil tyto předpoklady:

1. Sourozenská konstelace, ve které se jedinec narodí, ovlivňuje charakteristickým způsobem určité jeho vlastnosti, osobnostní rysy a preference.
2. S šestiletým a větším odstupem mezi sourozenci se bude případný význam typických vlastností, osobnostních rysů a preferencí u nejmladších zmenšovat, respektive vlastnosti budou méně odpovídat teorii sourozenských konstelací.

Cílem mé bakalářské práce tedy bude potvrdit existenci charakteristických vlastností dané narozením v určitém pořadí – potvrdit vlastnosti, které jsou přisuzovány jedincům, narozeným v dané sourozenské konstelaci. Pomocí různých metod se budu snažit potvrdit teorii sourozenských konstelací o typických vlastnostech. Které můžeme přiřadit prvorozeným (jedináčkům), prostředním či benjamínkům.

Předpoklad číslo dvě vychází ze zkušeností, které jsou zmíněny některými autory. Testovat tento předpoklad u nejstarších nemá smysl, protože to, jestli byli vychováváni jako jedináčci, by pravděpodobně nemělo na výsledky tohoto dotazníku žádný vliv, jelikož vlastnosti jedináčku a prvorozených testované v tomto dotazníku by měly být totožné. Prostřední by měli být svými vlastnostmi rozporuplnou skupinu, která má v dotazníku velmi malý počet respondentů, takže zde nemá smysl tento faktor testovat. Budu tento fakt tedy ověřovat pouze u nejmladších tím způsobem, že budou vyhodnoceni celkově, a poté samostatně ve dvou skupinách, kdy jedna bude zahrnovat jedince, kteří mají sourozence staršího o 1 až 5 let a druhá bude zahrnovat respondenty, kteří mají sourozence staršího o 6 a více let. Jedinci v první skupině by teoreticky měli odpovídat více teorii sourozenských konstelací, i když toto tvrzení nemůže být stoprocentní. Jedinci se sourozencem o 6 a více let starším totiž mohou mít vlastnosti jak jedináčka, tak nejmladšího. Jak uvádí Novák, vlastnosti tohoto jedince mohou být navíc akcentované tím, že byl vychováván v zajištěné rodině a byl „dítětem pro radost“. To může vést k tomu, že je velmi rozmazlený, což ovlivní všechny jeho ostatní vlastnosti (Novák, 2007). Předem proto uvádím, že předpoklad číslo dvě může u této skupiny vyjít v některých otázkách naopak, než je předpokládáno.

3.4 Dotazníkové šetření

K tvorbě dotazníku jsem využil teorii, kterou jsem popsal v kapitolách výše uvedených. Dotazník, který má 19 otázek, jsem umístil na internetovou stránku <http://my.anasurvey.com/> a v průběhu pěti dnů jsem získal 100 respondentů. Šetření bylo anonymní a dobrovolné. Otázky byly uzavřené, pouze otázka týkající se věku byla otevřená. Uzavřené otázky měly možnosti v rozmezí dvou až čtyř odpovědí. Otázky jsem se nažil formulovat tak, aby každá odpověď odpovídala co nejlépe jednotlivým typům, které jsou dány pořadím narození. Dotazník je umístěn v příloze bakalářské práce. Prvních sedm otázek má úvodní charakter. Vlastní výzkum tvoří otázky 8 a výše.

3.4.1 Vyhodnocení získaných dat

Otázka č. 1 – Mé pohlaví:

Dotazník vyplnilo 38 mužů a 62 žen. Formulace této otázky byla nutná zejména kvůli předpokladu, že ženy upřednostňují v mnohem menší míře riskantní sport. Tuto odpověď tedy využiji k hlubšímu zaměření na jednu z dalších otázek, ve které se zaměřím na tendenci k výběru riskantního sportu. Předpokládal jsem, že u žen nebude tato tendence taková, jako u mužů. Tato otázka také může hrát roli u dalších otázkách.

Tabulka č. 1 – Rozložení odpovědí na otázku č. 1

	Muž	Žena
Jedináček	1 (10%)	9 (90%)
Prvorozený	18 (50%)	18 (50%)
Prostřední	5 (71%)	2 (29%)
Nejmladší	14 (29%)	33 (71%)
Celkem	38 (38%)	62 (%)

Graf č. 1 – Rozložení odpovědí na otázku č. 1

Otázka č. 2 – Můj věk:

Tato otázka byla otevřená. Dotazník vyplňovali hlavně vysokoškolští a středoškolští studenti, takže se věk pohybuje mezi 15 a 46 lety. Nejvíce lidí uvedlo jako svůj věk 22 (27 respondentů), 21 (23 respondentů), 23 (11 respondentů) a 16 (9 respondentů) let. Ostatní věkově skupiny obsahovaly od 1 do 4 respondentů.

Graf č. 2 – Rozložení odpovědí na otázku č. 2

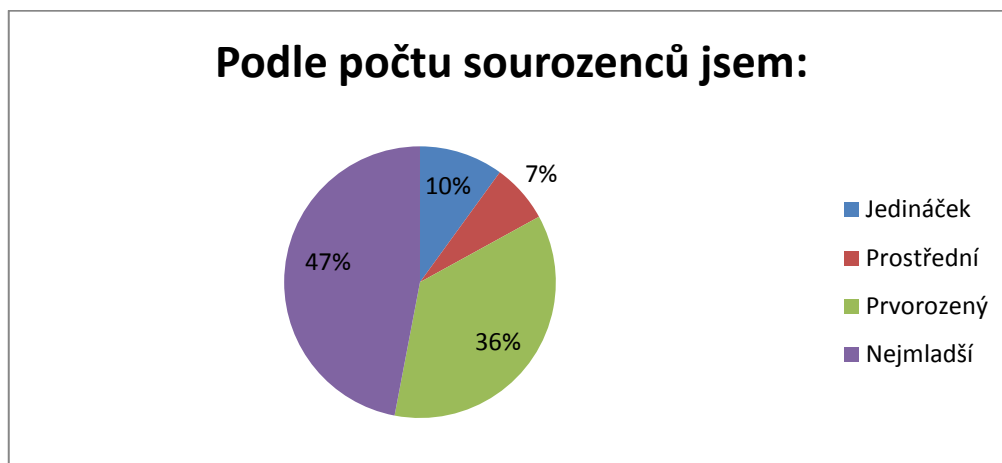

Otázka č. 3 – Podle počtu sourozenců jsem:

Otázka byla uzavřená se 4 možnostmi odpovědí. Odpovědi mohla být možnost jedináček, prvorozený (ačkoliv odpovědi těchto dvou skupin by měli být podobné, rozhodl

jsem se pro větší přesnost tyto dvě skupiny oddělit), prostřední nebo nejmladší. Na dotazník odpovědělo 47 nejmladších, 36 prvorozených, 10 jedináčků a pouze 7 prostředních. Tento fakt dokládá nerovnoměrnost vzorku a nemožnost stanovení definitivních závěrů.

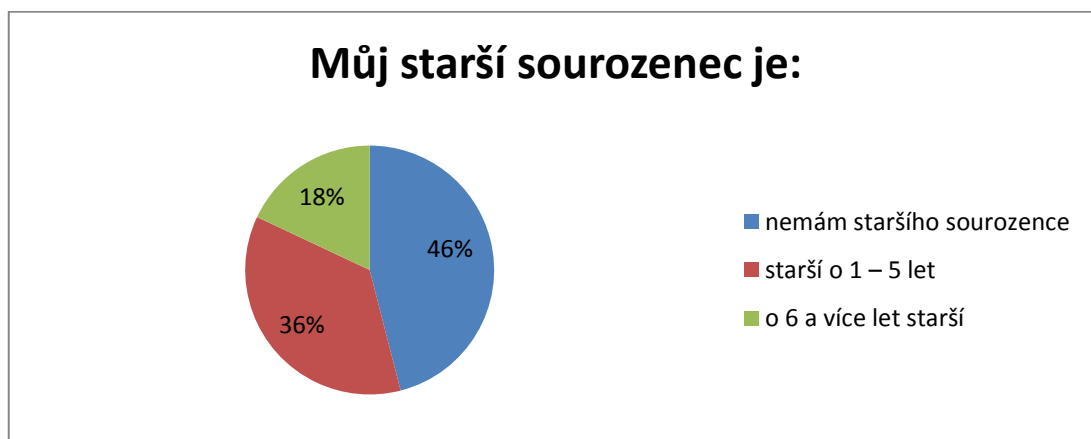
Graf č. 3 – Rozložení odpovědí na otázku č. 3

Otázka č. 4 – Můj starší sourozenec je:

Pro upřesnění jsem v otázce uvedl, ať v případě většího počtu starších sourozenců respondent uvede toho, který mu je věkově nejbliž. Tuto otázku jsem byl nucen stanovit kvůli svému předpokladu, že jedinci narození o 6 a více let později budou méně odpovídat teorii sourozeneckých konstelací. Nejčastější odpovědí bylo: nemám staršího sourozence (46%). Druhou nejčastější pak: starší o 1 – 5 let (36%) a nejméně častou: o 6 a více let starší (18%).

Graf č. 4 – Rozložení odpovědí na otázku č. 4

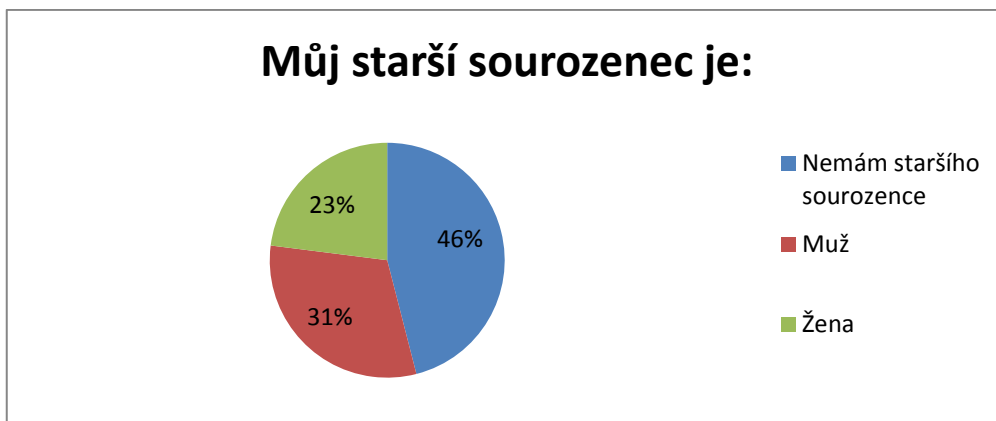

Otázka č. 5 – Můj starší sourozenec je:

Tato otázka je taktéž velice významná. Jak jsem již zmiňoval výše, může tento fakt naprosto změnit výsledek. Pokud se jako první narodí dívka a následně chlapec, může dojít

k tomu, že chlapec není vychováván jako druhorozený, ale jako prvorozený syn apod. Přišlo mi tedy vhodné zařadit tuto otázku do dotazníku. Odpověď: nemám staršího sourozence, vyšla pochopitelně stejně, jako v předchozí otázce (tedy 46 respondentů). Za staršího sourozence má muže 31 respondentů a ženu 23 respondentů.

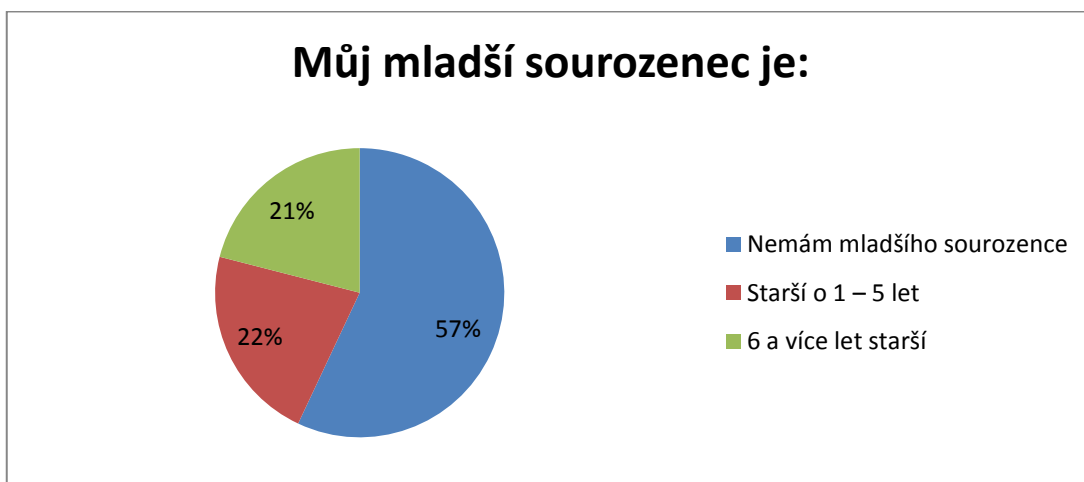
Graf č. 5 – Rozložení odpovědí na otázku č. 5

Otázka č. 6 – Můj mladší sourozenec je:

Důvod kladení této otázky je popsán v otázce 4, takže uvedu pouze výsledky. Nejčastější odpovědí bylo: nemám mladšího sourozence (57). Sourozence mladšího o 1 – 5 let má 22 respondentů a sourozence mladšího o více než 6 let má 21 respondentů.

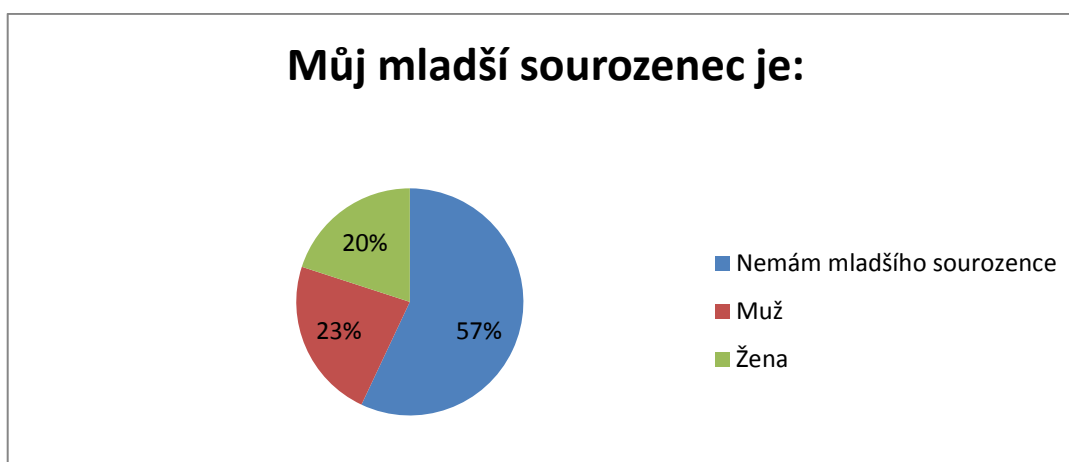
Graf č. 6 – Rozložení odpovědí na otázku č. 6

Otázka č. 7 – Můj mladší sourozenec je:

Důvod kladení této otázky je popsán v otázce 4, takže uvedu pouze výsledky. Stejně jako v otázce č. 6, 57 respondentů nemá mladšího sourozence. 23 respondentů má pak za mladšího sourozence muže a 20 respondentů má mladší sestru.

Graf č. 7 – Rozložení odpovědí na otázku č. 7

Otázka č. 8 - Když jdu náhodou někam pozdě, nejbliže mě vystihuje myšlenka...

Tabulka č. 2 – Rozložení odpovědí na otázku č. 8

	a)	b)	c)
Jedináček	5 (50%)	4 (40%)	1 (10%)
Prvorozený	17 (47%)	12 (33%)	7 (20%)
Prostřední	4 (57%)	2 (29%)	1 (12%)
Nejmladší	28 (60%)	10 (21%)	9 (19%)
Nejmladší 6+	7 (44%)	6 (37%)	3 (17%)
Nejmladší 1-5	21 (68%)	3 (10%)	7 (22%)
Celkem	51 (51%)	31 (31%)	18 (18%)

Při tvorbě této otázky jsem vycházel z předpokladu, že prvorození a jedináčci mají být nejvíce perfekcionista a spolehliví. Tím pádem by prvorozeným měla nejvíce odpovídat možnost a), protože dochvilnost je bezesporu faktorem, který má se spolehlivostí mnoho společného. Stejně tak vlastností prostředních má být do určité míry spolehlivost, která se podle teorie sourozeneckých konstelací má spojovat ještě s výmluvností – prostředním by tedy nejvíce měli odpovídat možnosti a) nebo b). U prostředních však nemůžeme očekávat určité přesné výsledky, protože mají mít nejvíce rozporuplné vlastnosti, které se vyvíjejí ve

vazbě na jejich staršího sourozence. Vlastností, která by v této oblasti měla charakterizovat nejmladší, je nespolehlivost a bezstarostnost – ta je vyjádřena v možnosti c).

Nejvíce respondentů jednoznačně zvolilo variantu a), která odkazuje na svědomitost a spolehlivost. Nejméně respondentů pak zvolilo možnost c), tedy nespolehlivost. Těžko říct, do jaké míry jsou odpovědi pravdivé, protože dotazník neobsahuje lži skóre a nemůžeme tak říct, zda se někteří respondenti nesnaží jevit v lepším světle.

Pokud budeme porovnávat jednotlivé skupiny, tak jako nejvíce spolehliví se jeví nejmladší, poté prostřední, dále jedináčci a nakonec nejstarší. Nicméně rozdíly v jednotlivých možnostech mezi nejmladšími a nejstaršími jsou pouze v rozmezí jednoho až třinácti procent, nejsou tedy nijak výrazné a není možné na jejich základě vyvozovat zásadní závěry. U prostředních a jedináčků nemůžeme kvůli malému vzorku považovat výsledky za prokazatelné. Paradoxně největší rozdíl byl mezi skupinou nejmladších, kteří jsou o 6 a více let mladší a mezi skupinou nejmladších, kteří mají sourozence starší o 1 až 5 let. Nejmladší, kteří jsou nejmladší o 6 a více let, se ukázali jako nespolehlivější než druhá skupina.

Otázka č. 9 – Můj pokoj...

Tabulka č. 3 – Rozložení odpovědí na otázku č. 9

	a)	b)	c)
Jedináček	8 (80%)	1 (10%)	1 (10%)
Prvorozený	25 (70%)	9 (25%)	2 (5%)
Prostřední	7 (100%)	0	0
Nejmladší	37 (79%)	6 (13%)	4 (8%)
Nejmladší 6+	12 (75%)	3 (19%)	1 (6%)
Nejmladší 1-5	25 (80%)	3 (10%)	3 (10%)
Celkem	77 (77%)	16 (16%)	7 (7%)

Tato otázka je směřována na vlastnost, kterou bychom mohli označit jako pořádkumilovnost. Při tvorbě této otázky jsem vycházel z toho, že nejstarší sourozenci by měli být na základě svých charakteristických vlastností více pořádkumilovní než nejmladší, kteří by podle teorie sourozeneckých konstelací měli být naopak nepořádní. U prostředních je těžké mluvit v tomto směru o nějaké vyhraněnosti, protože se zpravidla mají vymezovat jako opak svého staršího sourozence. Navíc jsem se ještě snažil o to, zahrnout další předpokládanou vlastnost prvorozených, a sice snahu plánovat. Snaha plánovat však nebyla v této otázce podle výsledků téměř vůbec zvolena, proto bych příště zvolil jiný způsob kladení

této otázky a spíše tuto tendenci měřil jako samostatný faktor. Vlastnost pořádkumilovnosti je vyjádřena v určité standartní míře v odpovědi a), ve zvýšené míře je vyjádřena v odpovědi c), kde je spojena s plánováním. Nepořádnost je pak zahrnuta v odpovědi b).

77 % respondentů z celkového počtu vybralo možnost a), tedy že uklízí v normální míře. Šestnáct procent respondentů se přiznalo k tomu, že jsou nepořádní a pouze sedm procent respondentů má úklid naplánovaný na určitý den v týdnu. Opět se zde můžeme zamyslet nad tím, zda se respondenti nesnažili jevit v lepším světle.

Nejjednoznačnější výsledek se objevil u prostředních, kde se všichni respondenti vyjádřili tak, že uklízí v normální míře a vybrali si tedy možnost a). Ukázali se tedy jednoznačně jako pořádkumilovní. Jedinácci odpověděli podle předpokladů a jsou tedy pořádkumilovní, protože 80 % respondentů zvolilo možnost a). U těchto dvou skupin však nemůžeme považovat výsledky za věrohodné, protože vzorek byl příliš malý. Nejmladší také odpovídali ve velké míře na odpověď a), tedy že jsou pořádkumilovní – odpovídali tak dokonce ve větší míře než prvorození. K tomu, že jsou nepořádní, se přiznalo nejvíce prvorozených. Tento fakt však může být ovlivněn skutečností, že mezi prvorozenými bylo mnohem větší procento mužů (50 %) než mezi nejmladšími (29 %). Je všeobecně známo, že muži nemají rádi úklid v takové míře, jako ženy. Jak doslova uvádí psycholog Radomír Warošek: „Řekněte, který muž holduje domácímu uklízení? Mytí oken, podlahy, utírání prachu – to je pro muže hotová pohroma“ (www.manzelstvi-portal.cz). Nicméně rozdíl v odpovědích mezi nejmladšími a nejstaršími je opět v rozmezí tří až dvanácti procent, tedy není tak velký, abychom na jeho základě mohli vyvozovat jasné závěry. Při porovnávání dvou nejmladších skupin nenacházíme nijak podstatné rozdíly, nejvýznamnější rozdíl je v odpovědi b), kdy se nejmladší jedinci, kteří jsou mladší o 6 a více let, ukázali jako více nepořádní.

Otázka č. 10 – Jsem s přáteli, kteří mě přemlouvají k něčemu, o čem vím, že by se nemělo...

Tabulka č. 4 – Rozložení odpovědí na otázku č. 10

	a)	b)	c)
Jedináček	9 (90%)	0	1 (10%)
Prvorozený	29 (80%)	6 (17%)	1 (3%)
Prostřední	5 (72%)	1 (14%)	1 (14%)
Nejmladší	28 (60%)	12 (25%)	7 (15%)
Nejmladší 6+	8 (50%)	6 (37%)	2 (13%)
Nejmladší 1-5	20 (65%)	6 (19%)	5 (16%)
Celkem	71 (71%)	19 (19%)	10 (10%)

Zde jsem vycházel ze tří faktorů. Prvním faktorem je tendence prvorozených dodržovat pravidla a respektovat autority. To jsem se snažil vyjádřit v odpovědi a). Dalším faktorem byla snaha prostředních být konformní se skupinou přátel, která by pro ně měla být charakteristická a je vyjádřena v odpovědi b). Posledním faktorem je pak rebelantství, nerespektování pravidel a možná i touha získat pozornost. Tyto vlastnosti by měly být typické pro mladší sourozence a pokusil jsem se je formulovat v odpovědi c).

Při celkovém hodnocení můžeme konstatovat, že největší část respondentů opět zvolila nejpozitivnější odpověď a). Musíme tedy brát v potaz absenci lži skóre. Nejmenší procento pak zvolilo negativní odpověď, která symbolizovala rebelantství a nerespektování pravidel.

Porovnávání jednotlivých skupin potvrdilo výše zmíněné předpoklady u nejstarších a u jedináčků. Obě skupiny se ukázali tak, že v naprosté většině respektují pravidla a autority, protože si vybrali v 90 a 80 % možnost a). V porovnání všech skupin se jako nejméně respektující pravidla opravdu ukázali nejmladší, protože v nejmenší míře ze všech skupin zvolili možnost a). Byla u nich také nejvíce ze všech sourozeneckých skupin zastoupena možnost c), tedy rebelantství, nerespektování pravidel a touha získat pozornost. U nejmladších byla v porovnání s ostatními také nejvíce zastoupena možnost b), tedy konformita se skupinou. V tomto ohledu však musím zmínit, že výsledky u možnosti b) mohli být odlišné, pokud by se mi podařilo získat větší skupinu jedinců, kteří se narodili jako prostřední. V této malé skupině se snaha prostředních být konformní nepotvrdila. Zajímavé bylo opět rozdělení nejmladších, kdy se jedinci mladší o 1 až 5 let ukázali jako nejtypičtější

rebelové ze všech skupin (i když pouze v rámci několika procent) a jedinci mladší o 6 a více let ukázali snahu nejvíce se zalíbit skupině.

Otázka č 11. – V hádce nebo sporu:

Tabulka č. 5 – Rozložení odpovědí na otázku č. 11

	a)	b)	c)
Jedináček	9 (90%)	1 (10%)	0
Prvorozený	23 (64%)	12 (33%)	1 (3%)
Prostřední	6 (86%)	1 (14%)	0
Nejmladší	33 (70%)	12 (26%)	2 (4%)
Nejmladší 6+	9 (56%)	6 (38%)	1(6%)
Nejmladší 1-5	24 (78%)	6 (19%)	1 (3%)
Celkem	71 (71%)	26 (26%)	3 (3%)

Odpověď a) počítá se schopností vyjednávat, kterou by měli nejvíce disponovat prostřední. Odpověď b) označuje dominantního jedince, mezi těmito jedinci by mělo být nejvíce prvorozených. Odpověď c) pak odpovídá submisivnímu jedinci. Submisivita by měla nejvíce odpovídat nejmladším sourozencům.

Tato otázka pravděpodobně nebyla úplně dobře postavena. Soudím tak podle toho, že pouze 3 % respondentů se označila jako submisivní. Otázku jsem měl položit takovým způsobem, aby varianta c) nebyla tak negativní a odpověď a) naopak tak pozitivní, jak byla pravděpodobně mezi respondenty vnímána. Jelikož v dotazníku nemám lži skóre, nemohu tuto domněnku potvrdit. 71 % respondentů se podle výsledků snaží vyjednat kompromis a 26 % jedinců se označilo za dominantní.

Nejjednoznačnější výsledek se objevil u jedináčků (nejspíš opět kvůli malému vzorku), kdy se většina označila možností a), tedy se snaží vyhledat kompromis. Prostřední jedináčky v této snaze poměrně těsně následují. Prvorození se v porovnání se všemi skupinami jeví jako nejvíce dominantní (oproti prostředním a jedináčkům poměrně výrazně) a nejmladší jako nejvíce submisivní (i když se jedná o opravdu nepatrná čtyři procenta). Rozdíl mezi nejmladšími, kteří jsou o 6 a více let starší a druhou skupinou byl poměrně velký. Skupina respondentů mladších o 6 a více let se ukázala jako dominantnější než skupina druhá. Skupina mladší o 1 až 5 let se více snaží vyjednat kompromis.

Otázka č. 12 – Nejlépe mě vystihuje věta:

Tabulka č. 6 – Rozložení odpovědí na otázku č. 12

	a)	b)	c)
Jedináček	5 (50%)	4 (40%)	1 (10%)
Prvorozený	16 (44%)	14 (39%)	6 (17%)
Prostřední	3 (42%)	2 (28%)	2 (28%)
Nejmladší	21 (45%)	21 (45%)	5 (10%)
Nejmladší 6+	8 (50%)	6 (37%)	2 (13%)
Nejmladší 1-5	13 (42%)	15 (48%)	3 (10%)
Celkem	45 (45%)	41 (41%)	14 (14%)

Při tvorbě této otázky jsem bral v potaz odlišnou míru společenskosti mezi jednotlivými skupinami. Předpokládal jsem, že prvorození budou spíše samotářští, zatímco prostřední by měli být nejradši, když jsou obklopeni přáteli. Nejmladší by pak měli být někde na rozhraní těchto dvou skupin a měla by jim tedy nejvíce odpovídat možnost a).

Možnost a) a b) byla v celkovém počtu zastoupena celkem rovnoměrně. Většina respondentů si tedy myslí, že má poměrně dost přátel, nebo se označili za samotáře. Jen 14 % respondentů zvolilo možnost c), nejméně respondentů má tedy spoustu přátel a miluje, když je jimi obklopeno.

Rozdíl mezi jednotlivými skupinami v odpovědi a) byl téměř nezatelný. Největší rozdíl byl mezi jedináčky a nejmladšími, kde ale musíme brát v potaz malý vzorek respondentů. Na odpověď b) odpovědělo nejmenší procento prostředních, u kterých se zároveň objevilo největší procento v odpovědi c) a tak se zde předpoklad největší společenskosti potvrdil, i když opět zmiňuji malý vzorek, kvůli kterému nemůžeme vyvozovat jasné závěry. Jako nejvíce samotářská skupina se ukázala skupina prostředních, poté jedináčků a až jako třetí jsou prvorození. Předpoklad se zde tedy nepotvrdil, ale musím zmínit pouze nejvyšší šestiprocentní rozdíl mezi těmito třemi skupinami, který dokládá, že se nejedná o nijak přesvědčivý výsledek. Rozdíl mezi dvěma skupinami nejmladších není také nijak výrazný, skupina se sourozencem o 6 a více let starším se jeví o něco více společensky.

Otázka č. 13 – Ve stresu jsem:

Tabulka č. 7 – Rozložení odpovědí na otázku č. 13

	a)	b)	c)
Jedináček	8 (80%)	1 (10%)	1 (10%)
Prvorozený	20 (55%)	10 (28%)	6 (17%)
Prostřední	3 (43%)	3 (43%)	1 (14%)
Nejmladší	22 (47%)	15 (32%)	10 (21%)
Nejmladší 6+	9 (56%)	4 (25%)	3 (19%)
Nejmladší 1-5	13 (41%)	11 (35%)	7 (26%)
Celkem	53 (53%)	27 (27%)	20 (20%)

V této otázce se snažím zjistit, jak často jsou respondenti ve stresu. I tento fakt se v teorii sourozeneckých konstelací objevuje, přičemž jedináčci a nejstarší by měli být ve stresu více, než jejich mladší sourozenci. Odpověď a) nebo b) by se tedy častěji měla vyskytovat u jedináčků a prvorozených, odpověď c) pak u nejmladších a prostředních.

Odpověď a) se nejčastěji vyskytovala u jedináčků a nejméně u prostředních. Odpověď b) pak vyšla naopak – nejvíce se vyskytla u prostředních a nejméně u jedináčků. Nejjednoznačnější výsledky tedy vyšly u skupin, které měly příliš málo respondentů na to, abychom z nich mohli vyvodit konečné závěry. U dvou nejpočetnějších skupin byl rozdíl mezi nimi pouze čtyři a osm procent, čili se zde nejedná o nijak přesvědčivé výsledky. Nejmladší se přesto u odpovědi c) ukázali jako skupina, která je v porovnání s ostatními nejméně ve stresu. Výsledek mezi dvěma nejmladšími skupinami je také rozporuplný, protože ačkoliv nejmladší se sourozencem o 1 až 5 let starším odpovídali ve větší míře, že nejsou ve stresu téměř nikdy, odpověděli ve větší míře také na odpověď b), tedy že jsou ve stresu často.

Výsledky této otázky byly rozporuplné a těžko formulovatelné. Bylo by mnohem lepší, použít standardizovaný dotazník zaměřený pouze na stres či frustrační toleranci. Měřit tento faktor pouze jednou otázkou se ukázalo jako neefektivní.

Otázka č. 14 – Zavedené pořádky a pravidla

Tabulka č. 8 – Rozložení odpovědí na otázku č. 14

	a)	b)	c)
Jedináček	6 (60%)	3 (30%)	1 (10%)
Prvorozený	15 (42%)	13 (36%)	8 (22%)
Prostřední	4 (57%)	2 (29%)	1 (14%)
Nejmladší	27 (57%)	14 (30%)	6 (13%)
Nejmladší 6+	9 (56%)	5 (31%)	2 (13%)
Nejmladší 1-5	18 (58%)	9 (29 %)	4 (13 %)
Celkem	52 (52%)	31 (31%)	17 (17%)

Tuto otázku jsem vytvořil na základě informací, které jsem již zmínil v otázce 10, tedy že prvorození a jedináčci mají uznávat pravidla a autority ve větší míře, než jejich mladší sourozenci. Mladší sourozenci se mají naopak projevat jako rebelové a snažit se zavedená pravidla měnit. Zatímco v otázce 10 se tento předpoklad do jisté míry potvrdil, u otázky 14 výsledky nejsou tak jednoznačné.

V celkovém hodnocení se opět jako nejčastěji zvolená ukázala možnost a), tedy respektování pravidel. Jako druhá nejčastější se ukázala možnost b), tedy že se mohou porušit, když má člověk výmluvu (tato odpověď zahrnuje a schopnost výřečnosti a vyjednávání, takže by teoreticky měla být nejčastější u prostředních). Nejméně často pak byla zvolena možnost c), která znamená nerespektování pravidel.

Předpoklad se nejvíce potvrdil u skupiny jedináčků. Tato skupina pravidla nejvíce dodržuje a nejméně porušuje. Předpoklad se naopak nepotvrdil u prvorozených, kteří se v této otázce ukázali jako skupina, která nejméně respektuje pravidla a nejvíce je porušuje. To však může být způsobeno vyšším počtem mužů, kteří se vyskytují v této skupině (v poměru k nejmladším je to 50:29 %). Tuto domněnku potvrzuje fakt, že v amerických věznicích je uvězněno pětadvacetkrát více mužů než žen (www.corrections.com). Vzhledem k tomu, že uvěznění jedince by mělo být důsledkem porušení pravidel, může být tato informace doložena jako argument. Dalším dokladem, že muži pravděpodobně porušují pravidla více než ženy, je výzkum v oblasti porušování dopravních předpisů, který byl proveden na haifské univerzitě v Izraeli. Tento výzkum prokázal, že mladší řidiči a muži prokazatelně dodržují silniční pravidla méně než starší řidiči a ženy (www.sciencedirect.com). Výsledek prvorozených v odpovědi b) a c) ale v tomto směru stejně není nijak zásadně odlišný od skupiny

nejmladších, takže stanovovat konečné výsledky na základě rozdílu šesti a devíti procent není v tomto případě stejně možné. Mezi dvěma skupinami nejmladších byl v této otázce naprosto minimální rozdíl.

Otázka č. 15 – Mám nějaký dlouhodobý úkol:

Tabulka č. 9 – Rozložení odpovědí na otázku č. 15

	a)	b)	c)
Jedináček	5 (50%)	4 (40%)	1 (10%)
Prvorozený	24 (67%)	11 (30%)	1 (3%)
Prostřední	4 (57%)	2 (29%)	1 (14%)
Nejmladší	25 (53%)	15 (32%)	7 (15%)
Nejmladší 6+	10 (63%)	5 (31%)	1 (6%)
Nejmladší 1-5	15 (48%)	10 (32%)	6 (20%)
Celkem	58 (58%)	32 (32%)	10 (10%)

V této otázce jsem vycházel z podobných předpokladů, jako v otázce 8. Počítám zde s tím, že prvorození by měli být více spolehliví a perfekcionistačtí, čemuž nejlépe odpovídá možnost b), zatímco nejmladší by měli být méně spolehliví a také bezstarostní, což odkazuje k odpovědi c).

Při celkovém zhodnocení je vidět, že možnost a), která je v podstatě nejvíce neutrální, byla zvolena nejčastěji. Jako druhá nejčastější možnost byla zvolena možnost, která odkazuje k perfekcionismu a spolehlivosti, tedy možnost b). Jako nejméně častá byla zvolena negativní možnost, která měla symbolizovat nespolehlivost, tedy možnost c). Na základě těchto výsledků musím opět podotknout, že dotazník neobsahoval lži skóre a tak můžeme těžko posoudit, zda odpovědi byly jednoznačně pravdivé.

Jako nejméně spolehliví se opravdu ukázali nejmladší, kteří odpověděli oproti prvorozeným ve větší míře na možnost c). Pokud se na možnost c) blíže zaměříme, tak zjistíme, že ji opravdu volili téměř pouze nejmladší a ukázali se tak opravdu jako nejméně spolehliví, i když rozdíl mezi jednotlivými skupinami není nijak výrazný (ale musíme brát v potaz malý počet respondentů ve skupině prostředních a jedináčků). V otázce b) se ukázali jako nejvíce perfekcionistačtí jedináčci a tento předpoklad se tak potvrdil. Rozdíl mezi ostatními skupinami je však naprosto minimální. Na odpověď a) pak odpověděli nejčastěji prvorození a nejméně často jedináčci. Při porovnávání dvou skupin nejmladších můžeme označit jedince nejmladší se sourozencem starším o 1 až 5 let jako nepořádnější, než druhou

skupinu. Rozdíl v otázce a) byl pak opačný a v otázce b) byl rozdíl mezi těmito dvěma skupinami minimální.

Otázka č. 16 – Mé dětství nejlépe vystihuje věta:

Tabulka č. 10 – Rozložení odpovědí na otázku č. 16

	a)	b)	c)
Jedináček	7 (70%)	3 (30%)	0
Prvorozený	17 (47%)	16 (45%)	3 (8%)
Prostřední	4 (57%)	2 (29%)	1 (14%)
Nejmladší	30 (64%)	14 (30%)	3 (6%)
Nejmladší 6+	11 (69%)	5 (31%)	0
Nejmladší 1-5	19 (61%)	9 (29%)	3 (10%)
Celkem	58 (58%)	34 (34%)	8 (8%)

Tato otázka byla špatně položená s ohledem na jedináčky, protože odpověď c) nemohli vyplnit a odpověď a) u nich byla poměrně jasnou volbou, protože nemají sourozence. Jinak jsem tvorbu této otázky založil na předpokladu, že nejmladší touží mimořádně po tom, aby byli středem pozornosti, což se jim zpravidla daří. Odpověď b) předpokládá, že nejstarší vyrůstali v takovém prostředí, kdy na něj byl vyvíjen větší tlak, než na ostatní sourozence. Odpověď c) počítá s jakýmsi pocitem křivdy, s kterým mají vyrůstat prostřední.

Nejvíce respondentů zvolilo možnost a), tedy že byli nejčastěji středem pozornosti. Tento fakt mě poměrně překvapil. Druhou nejčastěji volenou možností byla možnost b) a třetí možnost c), s čímž jsem vzhledem k malému množství prostředních počítal.

Odpověď c) logicky nevolili jedináčci a volilo jí největší procento prostředních (i když zde opět musím upozornit na malý vzorek). Tuto odpověď zvolilo velmi malé procento nejmladších a nejstarších. Odpověď b) skutečně volilo největší množství prostředních, čímž se prokázalo, že jsou na prvorozené kladeny vysoké požadavky. Mezi ostatními skupinami nebyl v této otázce téměř žádný rozdíl. Na odpověď a) pak odpovídali nejčastěji nejmladší a jedináčci. U jedináčků je tato odpověď jasná, protože byli jediným sourozencem. U nejmladších se pak potvrdilo to, že oproti prvorozeným mají poměrně více pozornosti. Mezi 2 skupinami nejmladších se ukázal poměrně dobře vysvětlitelný rozdíl, který spočívá v tom, že podle odpovědí na otázku a) a c) získávají o něco více pozornosti mladší jedinci, jejichž sourozenci jsou o 6 a více let starší. Tento výsledek se dá vysvětlit tak, že čím menší rozdíl mezi sourozenci je, tím více se pochopitelně musejí rodiče rozložit pozornost mezi tyto děti.

Pokud je staršímu sourozenci 10, zatímco mladšímu jeden, budou se rodiče nejspíš víc věnovat mladšímu dítěti. Pokud jsou však staršímu sourozenci tři roky a mladšímu jeden, bude pozornost rodičů pravděpodobně více rozložena mezi oba sourozence.

Otázka č. 17 - Sport, který provozuji, provozoval jsem, nebo je případně můj nejoblíbenější, spadá do skupiny

Tabulka č. 11 – Rozložení odpovědí na otázku č. 17

	a)	b)
Jedináček	9 (90%)	1 (10%)
Prvorozený	27 (75%)	9 (25%)
Prostřední	7 (100%)	0
Nejmladší	38 (81%)	9 (19%)
Prvorozený (muž)	10 (56%)	8 (44%)
Nejmladší (muž)	7 (50%)	7 (50%)
Celkem	81 (81%)	19 (19%)

Odpověď a) značí preferenci sportu, který není riskantní a měla by více odpovídat nejstarším sourozencům. Odpověď b) by nejvíce měla odpovídat nejmladším, kteří by měli preferovat více riskantní sport. Při formulování této otázky jsem počítal s faktem, že ženy budou upřednostňovat sport, který není riskantní. V této otázce jsem tedy pro přesnější výsledky zkusil porovnat také pouze nejstarší a nejmladší muže, které jsem zařadil do samostatných skupin. Při porovnání výsledků jsem se zamýšlel nad tím, zda by bývalo nebylo lepší porovnávat všeobecnou tendenci riskovat, než zaměřit se pouze na sport.

V celkových výsledcích se jednoznačně prokázala preference méně riskantních sportů, což ale může být ovlivněno tím, že ve vzorku je výrazně větší počet mužů než žen.

U dvou nejméně početných skupin, tedy u jedináčků a prostředních, se objevila výrazná preference méně riskantních sportů. Kvůli malému vzorku respondentů v obou těchto skupinách však nemůžeme vyvozovat konečné závěry. Při porovnávání skupiny nejmladších a nejstarších se objevuje pouze šestiprocentní rozdíl, výsledky tedy nejsou nijak zásadní. Jsou však opačné, než jsme předpokládali. Tento výsledek můžeme zdůvodnit tím, že ve skupině prvorozených bylo větší procento mužů, kteří zpravidla preferují riskantní sport více, než ženy. Tento fakt potvrzuje ověření výsledků pouze u nejstarších a nejmladších mužů. Po ověření těchto dvou skupin se předpoklady potvrdily a mladší muži se ukázali jako skupina, která preferuje riskantní sport více, než muži starší. Rozdíl je však znovu pouze šestiprocentní a tak nemůžeme stanovovat jednoznačné závěry.

Otázka č. 18 – Nejlépe mě vystihuje sousloví

Tabulka č. 12 – Rozložení odpovědí na otázku č. 18

	a)	b)	c)
Jedináček	4 (40%)	4 (50%)	1 (10%)
Prvorozený	13 (36%)	13 (36%)	10 (28%)
Prostřední	3 (43%)	3 (43%)	1 (14%)
Nejmladší	21 (45%)	14 (30%)	12 (25%)
Nejmladší 6+	9 (56%)	4 (25%)	3 (19%)
Nejmladší 1-5	12 (39%)	10 (32%)	9 (29%)
Celkem	38 (38%)	32 (32%)	30 (30%)

V této otázce jsem jednoduše vypsali vlastnosti, které by měly charakterizovat jednotlivé skupiny. Vlastnosti ve skupině a) by měli nejvíce charakterizovat nejmladší, vlastnosti ve skupině b) prvorozené a jedináčky a vlastnosti ve skupině c) pak prostřední.

Celkové výsledky byly vyrovnané. Nejvíce respondentů zvolilo možnost a) a nejméně respondentů možnost c). Nejvíce jedinců tedy zvolilo jako pro sebe typické vlastnosti nejmladšího, nejméně pak vlastnosti prostředního. Tyto výsledky se jeví jako předpokládané, protože nejvíce respondentů bylo mezi nejmladšími a nejméně mezi prostředními. Rozdíl mezi možnostmi a) a možnostmi c) byl však pouze 8 %, nebyl tedy nijak prokazatelný.

Možnost a), která by měla být nejtypičtější pro nejmladší, se nejčastěji objevila opravdu u nejmladších. Následovaly je málo početné skupiny jedináček a prostředních. Nejméně častá byla odpověď u skupiny prvorozených. Možnost b) měla být nejtypičtější pro prvorozené a pro jedináčky. U jedináček se tento předpoklad potvrdil (i když se nejedná o početnou skupinu). Na druhém místě se objevila skupina prostředních, která ale měla také málo respondentů. Důležité je, že se v možnosti b) objevili před nejmladšími prvorození, což potvrzuje předpoklad u dvou nejpočetnějších skupin (i když výsledek v ohledu k procentům není nijak přesvědčivý). V odpovědi c) se předpoklad nepotvrdil, protože prostřední se objevili až na třetím místě po nejmladších a prvorozených. Tento výsledek lze ale obhájit příliš malým počtem prostředních. U dvou skupin nejmladších se jako typičtější nejmladší podle zvolených vlastností jeví ti, kteří mají o 6 a více let staršího sourozence. Tento fakt lze opět vysvětlit Novákovým tvrzením, že nejmladší jsou hlavně „dětmi pro radost“. Pokud je dítě mnohem mladší, je pak pravděpodobně mnohem více rozmazlováno, což se projeví v jeho vlastnostech.

Otázka č. 19 – Cítím se nejlépe

Tabulka č. 13 – Rozložení odpovědí na otázku č. 19

	a)	b)	c)
Jedináček	9 (90%)	1 (10%)	0
Prvorozený	22 (61%)	14 (39%)	0
Prostřední	5 (71%)	2 (29%)	0
Nejmladší	32 (68%)	11 (24%)	4 (8%)
Nejmladší 6+	9 (56%)	4 (25%)	3 (19%)
Nejmladší 1-5	23 (73%)	7 (24%)	1 (3%)
Celkem	68 (68%)	28 (28%)	4 (4%)

V odpovědi a) jsem počítal se snahou prvorozených a jedináčků plánovat a také s jejich perfekcionismem. V otázce b) s tendencí prostředních být oblíbený v okolí, zejména pak mezi svými přáteli. Opověď c) pak vyjadřuje snahu nejmladší získat za každou cenu pozornost. Nejsem si jistý, zda odpověď c) byla v kontextu odpovědi a) a b) správně formulována. Možná se mohla do jisté míry jevit jako negativní. Kdybych ji mohl formulovat znovu, asi bych do ní zařadil určitý pozitivní prvek (např. když získám pozornost povedeným vtipem).

Nejčastěji zvolenou možností byla poměrně jednoznačně možnost a). Možnost c) pak nebyla volena téměř vůbec, což se dá vysvětlit tím, že pravděpodobně nebyla formulována správně. Nejčastěji volili možnost a) jedináčci, předpoklad se u nich tedy potvrdil, i když kvůli malému vzorku ho nemůžeme považovat za průkazný. Prvorození se v této odpovědi objevili až za nejmladšími (ale nijak výrazně – rozdíl byl pouze sedm procent). Navíc se tento výsledek dá vysvětlit tím, že varianta c), která měla nejmladším nejvíce odpovídat, nejspíš nebyla dobře položená a tak byli nejmladší nuceni volit spíše možnost a) či b). Varianta b) měla nejvíce odpovídat prostředním. Tento předpoklad se nepotvrdil, ale kvůli malému vzorku prostředních nemůžeme vyvozovat přesné závěry. Tuto možnost zvolilo nejméně jedináčků a nejvíce prvorozených. Ačkoliv si myslím, že varianta c) mohla být formulovaná lepším způsobem, předpoklad se zde přesto potvrdil. Tuto možnost totiž volili pouze nejmladší, i když pouze v malé míře. Rozdíl mezi dvěma nejmladšími skupinami byl šestnáct procent v odpovědi a) a sedmáct procent v odpovědi c). Odpověď c však nejspíš nebyla úplně správně formulovaná v kontextu s dalšími dvěma odpověďmi a volilo jí velmi málo respondentů, což výsledek určitě ovlivnilo. Rozdíl mezi těmito dvěma skupinami v odpovědi b) byl pouze jednoprocenní.

3.4.2 Shrnutí dotazníkového šetření

Výsledky výzkumu nejsou jednoznačné. Rozdíly mezi jednotlivými skupinami zpravidla nejsou nijak výrazné a prokazatelné, v některých otázkách jsou předpoklady potvrzeny a někde zase vyvráceny. To však může být způsobeno faktem, že vzorek byl zastoupen nerovnoměrně, ať už v oblasti jednotlivých skupin, tak v pohlaví respondentů. Na základě výsledků mohu říct, že mnohem lepších výsledků bych určitě dosáhl použitím standardizovaného dotazníku a při získání vzorku respondentů, ve kterém by byly skupiny zastoupeny rovnoměrně. U výsledků některých otázek jsem také zmínil problematiku pohlaví, které může hrát u výskytu určitých vlastností velkou roli. Bylo by proto možná vhodnější buď zkoumat pouze jedno pohlaví, nebo porovnávat muže a ženy zvlášť a zkusit ověřit platnost teorie sourozeneckých konstelací tímto způsobem. Dotazník byl nestandardizovaný, mnou vytvořený, bez lži skóre, což je dalším důvodem, proč výsledky nemůžeme považovat za prokazatelné. Některé varianty odpovědí jsem navíc pravděpodobně neformuloval správně, což se projevilo v nejasných výsledcích těchto otázek. Toto dotazníkové šetření pro mě bylo hlavně cenným zdrojem zkušeností, které bezesporu využiji při dalším zkoumání této problematiky v diplomové práci.

Závěr

Jsem rád, že jsem si vybral téma Sourozenecké konstelace. Jedná se o teorii, která se týká každého a poskytla mi řadu zajímavých informací, které můžu využít i v běžném životě. Bylo velmi zajímavé dočítat se nové informace o různých sourozeneckých pozicích uvědomovat si, že tato teorie je často velmi trefná. Při studiu sourozeneckých konstelací člověka téměř stále napadá, jak určité vlastnosti odpovídají vlastnostem jeho blízkých, kteří jsou narození v daném pořadí. Každému pochopitelně neodpovídají všechny vlastnosti, ale alespoň některé určitě ano. Pokud vlastnosti neodpovídají, může se člověk zamyslet nad dalšími faktory, které mohou dané pořadí ovlivnit (zda nedošlo k prohození pořadí vlivem talentu mladšího dítěte či nemoci staršího, zda nehraje roli pohlaví, což může ovlivnit to, že jsou oba sourozenci prvorození, dále věkový odstup mezi sourozenci atd.). Součástí této teorie jsou také chyby ve výchově dětí narozených v určitém pořadí. Tyto informace mohou být upozorněním, na co si dávat při výchově vlastních dětí pozor.

V teoretické části jsem se pokusil popsat individuální psychologii Alfreda Adlera, která dala základ teorii sourozeneckých konstelací. Také jsem popsal typické vlastnosti, které by se měli objevit u jedinců narozených v určitém pořadí. To vše na základě studia odborných publikací, které se touto problematikou zabývají. V praktické části jsem se pomocí nestandardizovaného dotazníku snažil tuto teorii ověřit. Výsledky v některých otázkách vyšly podle předpokladů, jinde byl předpoklad vyvrácen. Rozdíly mezi jednotlivými skupinami zpravidla nebyly moc prokazatelné. Bakalářská práce mě přesto velice obohatila. Získal jsem nové zkušenosti při práci s dotazníkem a studium tohoto tématu se mi do života bude určitě hodit.

Ovlivňuje tedy pořadí narození charakteristickým způsobem rozvoj vlastností, osobnostní rysy a určité preference v životě? I přes rozporuplné výsledky výzkumu si troufám tvrdit, že je to jeden z faktorů, který zásadním způsobem determinuje vývoj jedince. Problémem při zkoumání této problematiky je to, že se špatně zkoumá pomocí dotazníků, protože vývoj lidské bytosti ovlivňuje příliš mnoho faktorů a všechny nelze do dotazníku zahrnout.

Resumé

Tématem mé bakalářské práce je teorie sourozeneckých konstelací. Práce má dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části popisuji teorii zakladatele školy individuální psychologie Alfreda Adlera, problematiku teorie sourozeneckých konstelací a jednotlivé sourozenecké konstelace, kterým přisuzuji vlastnosti na základě odborných publikací. V praktické části využívám dotazník, který má 19 otázek. V dotazníku jsou rozlišeny 4 typy pořadí narození – jedináček, prvorozený, prostřední a nejmladší. Snažím se pomocí dotazníku ověřit platnost teorie sourozeneckých konstelací a fakt, že vlastnosti typické pro nejmladší sourozence se zmenšují v závislosti na rostoucím věkovém rozdílu mezi sourozenci. V závěru hodnotím a zdůvodňuji celkový výsledek výzkumu i použitou metodu.

Summary

The topic of my bachelor work is Birth Order. Work has two parts – theoretical and practical. In theoretical part I describe theory of founder of the school of individual psychology Alfred Adler, birth order problematic and each birth order type, to which I attach characteristics and qualities based on expert publications. In practical part I use the answer sheet, which has 19 questions. In the answer sheet are differentiated 4 types of birth order – only child, first born, middle child and last born. With help of the answer sheet I try to check the validity of birth order theory and fact that typical last child's characteristics are decreased in dependence on growing age difference between siblings. In the end I evaluate and give a reason to whole research result and used method too.

Seznam publikací

Seznam literatury

- ADLER, ALFRED. 1999. *Porozumění životu*. Praha: Aurora. ISBN: 80-85974-76-2.
- ADLER, ALFRED. 1994. *Psychologie dětí: Děti s výchovnými problémy*. Praha: Práh. ISBN: 80-85809-22-2.
- ADLER, ALFRED. 1993. *Umění rozumět: Příběh života a nemoci z pohledu individuální psychologie*. Praha: Práh. ISBN: 80-85809-04-4.
- ČAPEK, JAN. 2010. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7367-779-4.
- DOSTÁL, DANIEL. 2007. *Pořadí narození a emoční inteligence*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci: Fakulta filozofická. Vedoucí práce Alena Plháková.
- DRAPELA, VICTOR, J. 2004. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál. ISBN: 80-7178-766-3.
- DREIKURSOVÁ-FERGUSNOVÁ, EVA. 1993. *Adlerovská teorie: Úvod do individuální psychologie*. Tišnov: Sursum. ISBN: 85-799-01-4.
- FABER, ADELE. 2009. *Sourozenci bez rivality*. Brno: Computer press. 978-80-251-2312-6.
- FERJENČÍK, JÁN. 2000. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál. ISBN: 80-7178-367-6.
- GALTON, FRANCIS. 1874. *English Man of Science: Their Nature and Nurture* [online]. [cit. 2012-02-24]. Dostupný z WWW: <http://galton.org/books/men-science/pdf/galton-men-science-1up.pdf>.
- HINNEROVÁ, PETRA. 2010. *Sourozenecké konstelace*. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta pedagogická. Vedoucí práce Kateřina Šámalová.
- HOLEČEK, VÁCLAV. MIŇHOVÁ, JANA. PRUNNER, PAVEL. 2007. *Psychologie pro právníky*. Praha: Aleš Čeněk. ISBN: 978-80-8094-204-5.
- LEMAN, KEVIN. 1997. *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál. ISBN: 80-7178-152-5.
- NOVÁK, TOMÁŠ. 2007. *Sourozenecké vztahy*. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-2057-3.

PREKOPOVÁ, JIŘINA. 2002. *Prvorozené dítě: O sourozenecké pozici*. Praha: Grada. ISBN: 80-247-9004-1.

TÁBORSKÁ, KATEŘINA. 2011. *Sourozenecké a rodinné konstelace*. Brno: Masarykova univerzita: Fakulta pedagogická. Vedoucí práce Jitka Reissmannová.

Seznam odborných článků

HAVLÍČEK, JAN. 1999. *O míse studené rýže* [online]. [cit. 2012-03-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.vesmir.cz/clanek/o-mise-studene-ryze>>

MARKMAN, ART. 2010. *Birth Order, Risk and Basketball* [online]. [cit. 2012-03-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.psychologytoday.com/blog/ulterior-motives/201010/birth-order-risk-and-baseball>>

SULLOWAY FRANK J. 2002. *Birth Order and Political Rebellion: An Assessment, With Biographical Data on Political Activists* [online]. [cit. 2012-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.sulloway.org/politics.html>>

Seznam použitých internetových stránek

KOHOUTEK, RUDOLF. Ssvp [online]. [cit. 2012-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.ssvp.wz.cz/Texty/dotaznik.html>>

Kolektiv autorů. IQ Test Experts [online]. [cit. 2012-03-18]. Dostupné na WWW: <<http://www.iqtestexperts.com/iq-firstborn.php>>

Kolektiv autorů. Psychometry [online]. [cit. 2012-03-18]. Dostupné na WWW: <<http://www.psychometry.cz/informace/view/39>>

Kolektiv autorů. Doktoronline [online]. [cit. 2012-03-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.doktoronline.cz/clanek/64-Jedinacek-to-nema-lehke.html>>

Kolektiv autorů. DNAtest [online]. [cit. 2012-03-08]. Dostupné na WWW: <http://dnatest.cz/cz/08_urceni_pribuznosti_osob/cz_family.asp>

KRAVITZ, ROBERT. Corrections [online]. [cit. 2012-04-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.corrections.com/news/article/23873>>

WAROŠEK, RADOMÍR. Manželství – portal [online]. [cit. 2012-04-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.manzelstvi-portal.cz/zlozvyky-zeny>>

YAGIL, DANA. Science Direct. [online]. [cit. 2012-04-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1369847898000102>>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník – Sourozenecké konstelace.....	59
---	----

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník – Sourozenecké konstelace

1) Mé pohlaví:

- a. Muž
- b. Žena

2) Můj věk:

3) Podle počtu sourozenců jsem (i nevlastní sourozenci, s kterými jsem vyrůstal):

- a. Jedináček
- b. Prvorozený (mám pouze mladší sourozence)
- c. Prostřední
- d. Nejmladší

4) Můj starší sourozenec je:

- a. Nemám staršího sourozence
- b. O 6 a více let starší
- c. Starší o 1-5 let

5) Můj starší sourozenec je:

- a. Nemám staršího sourozence
- b. Žena
- c. Muž

6) Můj mladší sourozenec je:

- a. Nemám mladšího sourozence
- b. O 6 a více let mladší
- c. Mladší o 1-5 let

7) Můj mladší sourozenec je:

- a. Nemám mladšího sourozence
- b. Žena
- c. Muž

8) Když jdu náhodou někam pozdě, nejbliže mě vystihuje myšlenka...

- a. To snad není možné, to se mi v 99 % případů nestává.
- b. Však já se z toho pozdního příchodu nějak vymluvím, jako to dělám vždycky.

- c. No tak přijdu pozdě, nic se neděje, vždyť se mi to rozhodně nestane poprvé.

9) Můj pokoj:

- a. Uklízím, když to uznám za vhodné, abych neměl velký nepořádek.
- b. Je většinou neuklizený, na úklid mám vždy času dost.
- c. Je většinou uklizený, mám stanovený den v týdnu, kdy uklízím.

10) Jsem s přáteli, kteří mě přemlouvají k něčemu, o čem vím, že by se nemělo:

- a. K ničemu nekalému se většinou nenechám přemluvit.
- b. Většinou se nechám velmi lehce přemluvit.
- c. Ani mě nemusejí přemlouvat, já spíš k něčemu nekalému přemlouvám okolí.

11) V hádce nebo sporu:

- a. Snažím se najít kompromis.
- b. Jsem dominantní, zpravidla musí být podle mého.
- c. Spíš ustupuji protějšku.

12) Nejlépe mě vystihuje věta:

- a. Mám poměrně dost přátel.
- b. Jsem spíše samotářský, mám jen pár opravdových přátel.
- c. Miluji, když jsem obklopený přáteli, kterých mám spoustu.

13) Ve stresu jsem:

- a. Občas
- b. Často
- c. Téměř nikdy

14) Zavedené pořádky a pravidla...

- a. By se pochopitelně měli dodržovat.
- b. Se mohou porušit, když na to nikdo nepřijde, nebo když mám výmluvu.
- c. Jsou od toho, aby se porušovaly.

15) Mám nějaký dlouhodobý úkol:

- a. Času dost, ono se to nějak stihne
- b. Snažím se ho zvládnout co nejdříve a co nejlépe, jinak jsem ve stresu
- c. Často na zadaný úkol zapomenu

16) Mé dětství nejlépe vystihuje věta:

- a. Mojí zásluhou jsem byl nejčastěji středem pozornosti
- b. Byly na mě kladeny velké požadavky, musel jsem se chovat skoro jako dospělí

- c. Rodiče věnovali více pozornosti ostatním sourozencům, já byl jakoby opodál

17) Sport, který provozuji, provozoval jsem, nebo je případně můj nejoblíbenější spadá do skupiny:

- a. Nekontaktní sporty, méně riskantní (basketbal, fotbal, atletika, tanec...)
- b. Riskantní a kontaktní (hokej, parašutismus, ragby, bojové sporty...)

18) Nejlépe mě vystihuje sousloví:

- a. Provokatér, vtipálek, přesvědčivý, prudký, netrpělivý
- b. Perfekcionista, plánovač, svědomitý, respektování pravidel, cílevědomost
- c. Vyrovnaný, dobrý vyjednávač, kooperativní, nerad se svěřuji

19) Cítím se nejlépe:

- a. Když jde vše podle mých plánů a nic negativního mi nezkříží cestu
- b. Když dosáhnu úspěchu, pro který mě okolí obdivuje
- c. Když jsem středem pozornosti